

ÍZELÍTŐ

“Hegyend s bonyánd
járogatok vala”

Jámbor Pál művész*
ismeretségeiről

Madarász József és
Paks kapcsolata

Megyei művészek a Könyvtár
Galériában

Rekviem egy temetőért

Összefogás a vasútálla-
más egykori festmé-
nyeieért

Új paksi verseskötet

Utószó Dunakömlőd monográ-
fiájához

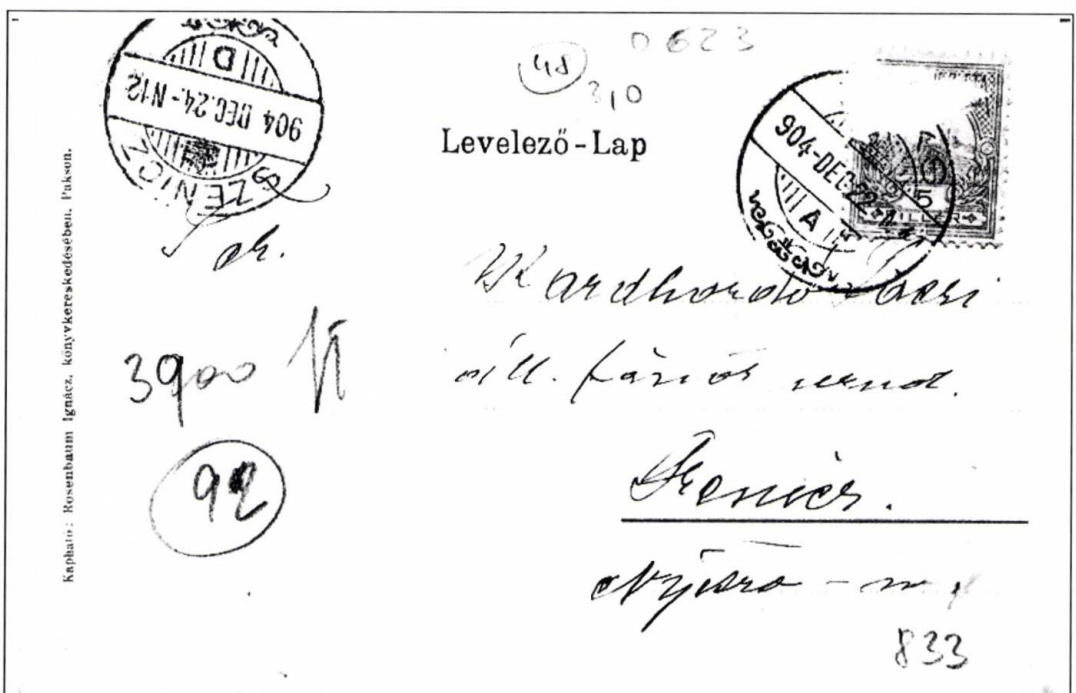
Jámbor Pál levele
1844-ből

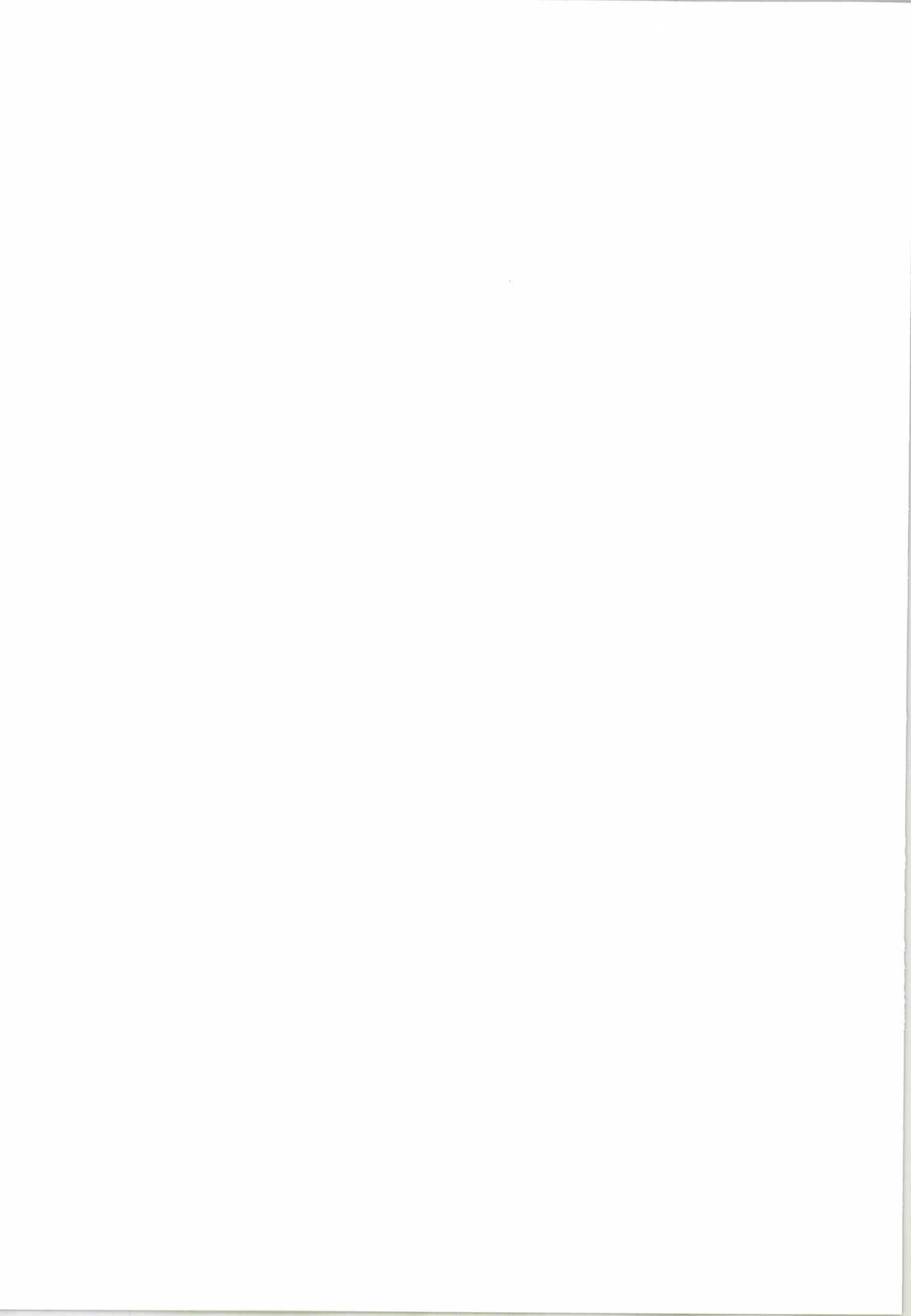
Szép szónak nem szegik
szárnya

Suhai Pál bemutatása

Testvérvárosok könyv-
tárosaiknak találkozója

Válogatás Tumpek Mihály
fényképész-mester
műhelyéből

„Föld nagy ideiben
Részek mozdulgatnak
Lassan növekedve
Üdök váltatódnak.”

(Duma-István András)

Hegyend s bonyhánd⁽¹⁾ járogatok vala

„Kelj fel, te, Csíkban már dél van” – mondják a Hargitán innen. 2006-nak azon az augusztusi reggelén mi bizony jókor keltünk, hogy idejében átjussunk Moldvába, csángó nemzetársainkhoz, barátainkhoz, avagy éppenséggel jelképes „keresztgyerekeinkhez”.

A Gyimesi szoroson keresztül vezetett utunk, ami nekem a legszebb táj egész Székelyföldön. Gyimesközéplak után tábla az út szélén, rajta nagy betűkkel: ROMÁNIA. A megnevezett ország közepén: ne feledd, hol jársz. Rövidke út még, s elérjük az ezeréves határt, a Tatros feletti sziklán áll romjaiban a Rákóczi-vár, szemben a domb alján ott a napsütötte virágos temető.

Folyik a buszban előttem-mögöttem a tudományos igények nélküli beszélgetés arról, hogy kik is a csángók. Mit is tudunk eredetükről, nyelvükről, dalaikról, táncaikról, ünnep- és mindennapjaikról? Jelen útbeszámolóknak sem célja, sem terjedelme nem engedi meg, hogy ezen kérdéseket a kutatások mai állása szerint érdemben megválaszolja.

Azt nem veszíthetjük szem elől, hogy magyarok és római katolikusok. Ehhez még hozzátartozik, hogy negyven éve múlt, hogy az utolsó magyar óra után kicsengettek Csángóföldön, és hogy vallásukat sem gyakorolhatják anyanyelvükön.

Az elmúlt két esztendő eredménye, hogy a még létező kb. 40 csángómagyar faluból (kb. 60 000 lakossal) 12-13-ban, összesen 900 gyerekekkel, újból megindult a magyar nyelv fakultatív oktatása. Főképp Székelyföldről, de még olyan távolról is, mint Arad, vállalják magyar tanítók, tanárok valójában igen nehéz körülmények között ezt a munkát. Lelkesedésüket tapasztalva minden tisztelet megilleti őket.

Gyöngyössy Lajos, a MVSZ Budapest II. kerületének titkára, utunk egyik szervezője közli, hogy dél fele elérjük Lészpeden Anna néne házát. Ő az, aki elsőnek ajánlotta fel nyárikonyháját a magyar oktatás céljaira. Ebédrel vártak bennünket, a fák szűrt árnyékában, a szép zöld füves udvaron hosszú asztalt terítettek nekünk. Tálalásig Márton Attila ottani huszonkét éves tanító bácsi elmondta, hogy a magyar oktatás egy előkészítő évvel kezdődik, amíg versikéket, meséket, énekeket tanulnak, együtt játszanak. Aztán kezdődik az írás-olvasás és egyéb foglalatosságok. 8. osztályig megtúrt szóban-írásban a dialektus, 8.-tól felfele a magyar irodalmi nyelv és írás kötelező. Márton Attila elhivatottan, hozzáértően elemzi a helyzetet. A jelenlévő helybéliektől halljuk a dicséretet: „Ritkán születik az ilyen ember, mint Attila...”

Délebed és kávé-kalács kínálása között a népviseletbe, ragyogó tisztán öltöztetett gyermekek énekeltek, egy kisfiú hadarva, de igen mókásan mondott el egy mesét, majd körtáncot jártak, ami nekem horaszerűnek tűnt, de ihogtattak erőst^(2/a) magyarul olyanokat, hogy:

„Keresztanyám kendeje, ki van teve e kertre,
Keresztapa mellette, hogy a szél el ne vigye, hú, jú, ju-ju-ju!”

(1) bonyhánd = legelőn, a cím utalás Kóka Rozália könyvének címére

„Rekecsini menyecske,
tóba veszett kendere,
azért nincsen pendelye...”

„Szeretem e galambot, de inkább ez uramat,
Mert e galamb elrepül, de ez uram mellém ül...”

A jelenlévő csángókkal való szívélyes beszélgetésekbe időnként belevegyülő román kifejezések miatt magyarországi útitársaim néha megakadtak, ugyanis Egyed Zsuzsika Szentegyházáról származó, a már említett Márton Attila tanítókon és rajtam kívül nem ismerte senki az „állam nyelvét”. Tolmácskodtam hát, bár a helybeliek körül tudták írni mondanivalójukat magyarul, ha magát a szót csak románul ismerték is.

„Föld nagy ideiben” II.

Ebéd után Anna néne megmutatja a házat: néhány lépcsőn érünk az előszobába, jobbra, az utca felé van a nagy odáj⁽²⁾, balra a „kis ház”, ezek mögött a „hosszú kilér”⁽³⁾, hátrább az udvar felé a konyha és még egy odáj. A falakon, padlókon szőttesek („csurdé falak, mint mikor meszelnek” vannak ma divatban, mondja Anna néne). A kis ház három falán körben a mennyezet alatt futó rúdon végig háromszögbe hajtva a fejkendői vannak akkurátosan felakasztva. Nagy, gyári „buba” ül a díványon. Sok szentkép, kereszt, rózsafüzér, minden szobában, pontos rendben és tökéletes a tisztaság.

Tiszta ruházatukra is vissza kell térnem. A lányokat 16 éves korukig cinkának hívják, de még az ölben tartott is „kicsike cinkácska”. A cinkán pendely van, katrinca⁽⁴⁾, öve bernéccel⁽⁵⁾ lefogva, hogy „megálljon a derekán”, brecár⁽⁶⁾ az ujján, fejkendő hátrakötve, gyöngy a nyakán.

Fiúkon fehér ing, fehér vászon a nadrágjuk is, szélek kihímezve. Puskás Józsiné mutatta fiacskáján a maga varrta díszítést: aszúros, „fuszulyásocskás”, csillagocskás sorok stb. Széles övük nekik is kivarrva, bernéccel lekötve.

Szépen búcsúzkodunk, továbbállunk, kivéve azokat, akiknek Lészpeden lesz a szállásuk.

A faluban általában embermagasságú a házak előtt a deszkakerítés. Sok helyütt a kerítés fémcső oszlopai jóval magasabbak, a járda fölé hajlítva, köztük drótok kifeszítve, amin felfut a szőlő. Ettől árnyékosak a járdák, nyáron biztos sokat jelent, hisz irdatlan sokat gyalognak. A házak között egy se putri, egy se romos. Gyakori a házak frontján húzódó vagy sarkára épített üveges veranda. Több-kevesebb virág az előkertekben mindenütt.

Bákó irányába haladunk, majd azon is túl Ferdinandújfalú következik. Ma nem él benne csángó, és Nicolae Balcescu-nak hívják. A régi katolikus templomot eltüntették, ortodoxot építettek helyébe. A vallásos népnek kell a templomba járás⁽⁷⁾, így a gyereket már ortodox pópa kereszteli, ami azt jelenti: román lesz. A csángóknál előbbrevaló a hit, mint a nemzetiség. Ha csángót kérdeznek a nemzetiségéről, azt mondja: „katolikus”, ami alatt implicite magyart is ért.

Esteledik, mire a több falurészből álló, 8000 lakosú Klézsére érünk. Serbán kocsmájánál ki szállás. Itt várakoztak, ki tudja, mióta a csángó asszonyok, akik vitték haza a rájuk osztott vendégeket, a közelbe gyalog, némelyiket autóval. Értem Dániel jött, egy félig szétesőben lévő, poros, roz-

(2) odáj = szoba, hodály, románul odaie, 2/a=nagyon

(3) kilér = a házeresz meghosszabbítása alatti keskeny helyiség, leginkább tárolásra használják

(4) katrinca = lepelszoknya

(5) bernéc, beryic = hosszú keskeny öv, derekukon többször körültekerik

(6) brecár = „mindenfélés”, sokszínű, változatos mintájú ujjahímezés, a „mejjén” is, néha gyönggyel, vagy ezüstszállal is kivarrva

(7) „Az emberiség kisebb részének azért kell Isten, mert más minden egybe megvan. Nagyobb részének azért kell, mert semmi egybe sincs.” (Lev Tolsztojj)

dás kisbusszal. Hamarosan láttam, mitől ilyen ez a talán nem is olyan túl öreg járgány. Dani Duma-István András csángó költő fia, házukhoz úgy jutottunk, hogy először egy hídon, majd hatszor híd nélkül hajtottunk át a patak egyik partjáról a másikra, változatosság végett egy-egy darabot a patak medrében haladva.

Duma András igen barátságosan fogadott feleségével, Véronkával együtt. Házuk a pataktól felfele emelkedő füves udvar felső határán áll. Külön szobát kapok, szép tiszta az ágy és az alagsorban hideg-meleg vizes tusolási lehetőség! Ezt úgy oldotta meg András, hogy a ház feletti dombon van egy forrás, lefektetett egy csövet, és onnan fentről jön magától a víz a házba. Nagy-nagy luxus.

A jóízű vacsora után sétáltunk egyet. András háza szemben áll a Tátos (= Táltos) hegygel, aminek sziklás taréja van. András mondja: esztinka. A csángók a román „st”-vel kezdődő szavak elé tesznek egy „e”-t, így lesz a román stinca-ból esztinka (= szikla) vagy a „stina”-ból esztina.

A Tátos-hegyen három kereszt csoportja vehető ki. Andrásnak verse van róla:

*„Utolsó kukkos szóltá
Boldogasszony neviben meghozta,
Új tátost engedett földünkre,
Keresztet felemelt hegyünkre.”*

A környéken mindenféle, kerítések mellett, utcák összefutásánál, terecskéken, patakparton üvegszekrényben állnak a Mária-szobrok, egész oltárok néha, szentképekkel, számtalan feszület, mind rengeteg virággal körülvéve; kötelezően a templom felé vezető út jobb oldalán. Ha nem is tudod a szétszórt faluban, hol a templom, így mindig megtalálod.

Mindemellett, egy talajból nőve, „örzökövek” keltik fel a figyelmet: hengeralakú, 1–1,5 m magas kőoszlopok, kerekre csiszolt, hosszúkás gömb vagy gyertyaláng alakú fejjel. Néhol a fej letörött. A csángó ház vagy templom kapuja előtt (mint nagyrítván Székely- vagy Szászföldön is) bizonyos valamilyen védelmi szerepet töltöttek be a rossz szándék ellen, mondták az öregek. Mindig kerülnek valakik, talán a régi tudás tudói, talán épp a titkos tátosok, akik a ledőlt köveket újraállítják, hogy ne szenvedjenek kárt azok sem, akik a tudást mára elfelejtették – mondja Duma-István András.

* * *

2006. augusztus 5-én, szombaton, ragyogó reggelre ébredtünk. Az ablakomból keletre láttam, a kissé elvadult kertre, ágas-bogas, nemigen nyesett gyümölcsfákra, távolabb a kukoricásra.

Néma csendre.

Békére.

Ma templomszentelés lesz Somoskán, a jászvásári (Iasi) püspök által. Robu (Rab?) a családneve, mondják, anyja székelykeresztúri, tehát magyar lett volna, de annál keményebb román katolikus főpap lett belőle. Somoska papja Mátyás Ferenc is „janicsár pap”, aki bántja a falu népét magyar érzelmeiben attól függetlenül is, hogy románul misézik, mint minden pap mindenütt a csángó falvakban.

Nagy tömeg gyűlt össze Somoskán, tolultak be az új templomba, de nagyrészüket (mi is) kint ácsingáltunk.

Jócskán dél lett, mire a zsúfolt autóbuszunk (Zsuzsika tanító néni összeszedte az útról a gyalogoló kisgyerekeket, öregeket) visszafordult Klézsére, nene Linához ebédelni. Mellém került Viktori, helybéli tanító néni, hét gyermek édesanyja. A két legidősebb leány férjénél van Magyarban (így

mondta), legnagyobb fia Gyulafehérváron a teológián, egy egyetemista Kolozsváron, egy gimnazista, két kicsi itthon iskolás.

A csángók képezik az egyetlen magyar népcsoportot, mely összességében szaporulatot mutat. Nem ritka a 8-10 gyermek, senki sem „csodálkozik” rajta, állítólag 6 az átlag.

Délután Rekecsin következett, meg egy hatalmas zivatar, mely fát is kitört, s utunkat elzárta. Nem hívott senki rendőrséget, biztosítót, tűzoltót, erdészt vagy favágót, jegyzőkönyv se készült. Még tart a kegyelmi idő, mielőtt még ide is betör az EU-bürokrácia. A zivatar még javában tombolt, de egy férfi, akinek a háza előtt dőlt ki a fa, fejszével már dolgozott rajta, hogy az utat felszabadítsa.

A buszból láttuk a telket, jobbra az út mentén, dombos erdő alatt, ahol P. Bőjte Csaba által az alapkövetétel megtörtént, Petrás Mária domborműve is kész, ahol a majdani Regina Pacis, ill. most úgy hallottam: Baba Maria nevét viselő első csángó magyar oktatási központ épül majd.

Külső-Rekecsinbe igyekszünk, az ottani falunapok zárórendezvényére. Ez Klézsétől térképen nincs messze, de az úttalan utak miatt eldugott falu, melynek elhanyagoltságát a sárbasüllyedség még jobban hangsúlyozza.

A kultúrházban hangszeresek próbáltak, budapestiek és itteniek. Két hete működött itt mindenfelől összesereglett résztvevőkkel egy népművészeti tábor: zenekarok, énekesek, mesemondók, szövők, faragók, svéd fotográfus (Somoskán is ott volt), még skót dudás is. Pólójuk hátán áll: Naputánjáró Együttes, a nem idevalóként Napraforgó Együttes – mindkét elnevezés ugyanazt a virágot jelenti, csángóul és más magyarul.

Minden este 7-kor misére mennek a csángók. Mára a pap este 8-ra tette át a misét, amikor az egyébkénti miseidőre való tekintettel a záróelőadásnak kellett volna kezdődnie. A pap „megüzenete”, hogy ha egy is hiányzik a külső-rekecsini énekesek-táncosok közül, nem tartja meg a gyászmisét az egyik táncos kislány hat hete elhunyt édesanyjáért. Hat hete? Parastaz? Ez az ortodoxoknál van.

Hát vártunk 9 utánig. Felcaplattam a templomhoz, a nyitott ajtón kívül állva követtem a szentmise végét. Jól begyakoroltan, olajozottan folyt, a hívők aktív részvételével, szintiszta románul. Az énekeikből egyetlen katolikusra sem ismertem. A pap hosszú litániát tartott, a nép buzgón válaszolt. Ortodox litánia volt, nem római katolikus.

Aztán csak elkezdődött a díszelőadás a kultúrház nagytermében. A falak mentén egy sorban ócska mozsizékek felállítva, mind törött, láthatóan vandalizmusból kifolyólag. Előttünk 3-4 sorban álltak az emberek, nem láttunk semmit, csak hallottunk. Mellettem nene Kati ült, csángó nótafa. Minden dalt dúdolt szövegetől, s mondogatta:

- Ez a cinka az én keresztjányom...
- Eztet én tanétottam vót...

Kérdeztem:

- Hány nótát tud, nene Kati?

- Ennyit (mutatta a tíz ujját); meg még ennyit (megint mutatta a tízet); es meg vaj ennyit (ötöt mutatott), s mondta aztán: Huszonötöt éppég.

Sajnáltam, hogy nem mindent értettem, ha hosszú mondókába kezdett, sem nyelvileg, sem a nagy lárma miatt.

* * *

A csángóknál nem illik valakinek a portájára egyszerűen belépni. A kapunál meg kell állni, s rikótani, néven szólítva, hogy kit keresel, például:

„Keresztanyám, hon van-é?” s míg ü elé nem gyün, nem lépek bé.

Olyanokat mondanak: „Az én onokámat Tót Ferenc tartja”, azaz Tót Ferenc felesége.

„A gyermek visszabeszél, nekije nem szabad” azt jelenti, hogy a gyermeknek nem szabad feleselnie.

Nem „jó napot”-tal köszönnek, hanem „szólnak”, éspediglen:

– Meggyütt? – ha valaki belép a házba. Ezt a köszönést úgy kell fogadni, hogy:

– Meg.

Falun kifelemenet, fiatalabb az idősebbhez imígyen szól:

– Mendegél(nek)?

– Mendegélek.

Falun befele úgy is lehet:

– Jövögél(nek)?

– Jövögetek.

Faluban, utcán állva, beszélgetnek. Arra járó így köszön:

– Tanácsolnak?

– Tanácsolunk – és nem csatlakozik, ha nem hívják.

Szomszédasszony karján kisgyerek. Mondom:

– Be szép a kicsi buba. Áldja meg az Isten.

– Hallja meg az Isten – jön rá a felelet, mint az „Adjon Isten jó egészséget!”, vagy „békességet”-re is: „Hallja meg az Isten.”

Isten szép napja, vasárnap lett, s engem Dani megint levitt a Serbán kocsmájáig, ott várt a mi buszunk, azzal Ánzsi pizzériájáig mentünk a 85-ös úton, majd Márton Attilát bevárva, négyen az ő Daciájába szálltunk, keresztgyerek-látogatás céljából. A tegnapi eső után tisztára mosdatott tájban utunk, nem is először a felduzzasztott Szereten át vezetett, majd néhány rendesebb román falu után nagy kanyarral fel a hegyhátra jutottunk. Arini-ba, azaz Magyarfaluba igyekeztünk. A lankás dombok között fekszik, a völgyfejet U alakban, azonos szintmagasságot követő házsorból áll. Az U közepén a templom, de még előtte egy nagy, emeletes iskola, s a kettő között egy Szent István emlékére emelt kopjafaféleség. A falu felett tisztességesen megművelt földtáblák, még feljebb legelők és erdők. Kiszálltunk a kocsiból, a délutáni fény a zöld dombok oldalán idillikusan szép látványt nyújtott.

Keresztlányoméék háza az U túlsó végén, ahol már a dűlőút is elfogyott, autónyi szélessége sincs a járható sávnak a kukoricaföld és a bokrok között, egy kis kanyar után következett. 2-3 ház áll itt, előtte gyerekek játszanak. Attila kérdezi:

– Melyikötök Gabi? (az én keresztlányom)

– Nincs itt...

– Hát Jusztin? (Gabika öccse)

– Én vagyok...

Vékony, búzavirágkék szemű, mosolygós fiúcska vált ki közülük. Megtudtuk, a szülők sincsenek itthon., de a gyerek már vezetett is a házuk felé. Míg odaértünk, rájöttem, hogy ért magyarul, de nemigen tud felelni. Hát a gyorsabb kapcsolatteremtés érdekében románul társalogtam vele. Szépen, egész mondatokban válaszolt.

(8) *poftiti* = tessék (udvariassági kifejezés, románul)

A gyerek nyitotta a kertkaput, félreállt és mondta:

– Poftiti...⁽⁸⁾, hogy belépjek.

Kicsi udvar, lebetonozott előtér, járdácska a ház hosszában. A konyha előtt pad, asztal, szőlőlugas. Kellemes, hűvös hely a forró délutánban. A gyerek egyenesen a házba invitált. Automatikus mozdulattal rúgta le lábáról a szandált, én is lehajoltam, hogy vegyem le a cipőmet a tiszta, szőttessel fedett padlóra lépés előtt, de a gyerek mindjárt leállított, hogy nekem nem kell levennem a cipőm. Mondtam, jó, de addig kint maradok, amíg megjönnek a szülei, akik a nagyszülőknél voltak, mert a sógor éppen hazalátogatott Vajdahunyadról. Nemsokára jönnek, mert a tehen ki van kötve a közeli legelőre, s igen megsütné a nap, ha szülei sokáig elmaradnának. Ő még kicsi, nem engedik, hogy elkösse a tehenet, aminek még borja is van, s minkettőre kell vigyázni.

Egyszerre csak szelídke kutyaugatás hallatszott a közelből:

– Vine mama si tata – jönnek a szülei, jelentette a gyerek.

Mikor a fiatal szülők házuk udvarára beléptek, nagyon meglepett arcot vágtak. Mindjárt mondtam románul, ne ijedjenek meg, és mondtam, ki vagyok. Csángó szokás? Mindjárt kezefogtunk, jobbról-balról, mint eddig is mindenütt, mindenki mindenkinek, megpuszítottuk egymás arcát, s azzal megtört a jég. Magyarra fordították a szót, jól érthető csángómagyarra. Kásmir, a férj, ment a tehen meg a borja után, Angéla meg tessékelt a házba, cipőstől.

Sok helyiségből áll a ház. Jusztintól már tudtam, hogy kilencből. Látszott, hogy egy régebbi házhoz ragasztottak újabb s újabb szobákat. Nőnek a gyerekek, kell – mondta Angéla. Minden szoba be volt rendezve, szőtt szőnyegek fedték a padlók teljes felületét, falvédők szőve-hímezve, rengeteg szentkép, vallásos vásári műtűr, néhány újabb gyári bútordarab, horgolt terítőcskék, hűtőszekrény, televízió, rend, tisztaság.

Angéla térült-fordult, kávéfőzött, elém állított egy kis aztalt, fehér abroszt, tányért, papírszalvétát, hideg csirkesültet, törte hozzá frissen a foghagymát muzsdéjnak („majonézát szoktam még csányi, de akkor kell több idő”), keresztet rajzolva a kés hegyével a kenyér talpára, szelt belőle.

Beszélgettünk magyarul, Angéla csángósan, könnyedén, néha mégis megkérdezte: „Érti kend?” Olyanokat is javított beszédében, hogy „múlt esztendőben”, azt újrmondta, hogy „múlt évben...” Ritkán kevert beszédébe román szót. Használta összetett mondatban a „deci” (= tehát) kifejezést többször is, és egyéb összekötő szavakat románul. Az „emberek” helyett „világot” mondott következetesen, mint ahogy a románok szokták (= lumea), bár magyar beszédben is pld. a „szájára vesz a világ” alatt az emberek száját értjük. Érdekes módon használta a feltételes módot, a régi magyar nyelv lehetett ilyen.

Két óra elteltével elkísért, hogy Attila elé menjünk. Rövidítőn mentünk, átvágva az U félkörét, igen keskeny, időnként földbevéjt lépcsőkön meredeken le a völgybe, majd felkapaszkodva ismét a falu szintjére az iskolánál. A gyerekei is ezen az úton járnak, bár sárban vagy hóban nem is tudom elképzelni.

Aztán vártunk még egy órácskát egy kerítés előtti padon üldögélve, beszélgetve az árnyas fa alatt. Angéla elmondta, hogy nagyon jó ember a férje, náluk nincs veszekedés. Bákóban dolgozik, építkezésnél, hétfőn hajnalban jön a busz a „firmától”, pénteken este hozza az embereket haza. Akkor az ő embere „megcsán” (9) mindent, amit ő, Angéla, „nem bír”. Egész héten az ő vállát nyomja a háztartás, a gyerekekkel való törődés, a kert, az állatok, a mezei munkát is beleértve. Ezeket nem panaszképpen sorolja, egyáltalán, inkább büszkén: hogy neki mennyi mindene van. Természetesnek véve közli, hogy Gabika keresztlányomnak 9,60-as a „médiája”, Jusztin meg tiszta 10-es, első tanuló az osztályában.

Gabika „keresztlányom” azért nincs itthon, mert „táburban van Ungáriában”. Már a vakáció elején is volt egy hetet, most egy hétig a Velencei-tónál és egy hétig Székesfehérváron van. Megkérdeztem, szeret-e elmenni itthonról? Angéla őszintén mondta: „Erőst szeret. Es erőst szeret újból hon.”

Az utcán velünk szembejövők, meg akik utolértek, úgy köszöntek, hogy:

– Kija? (mármint ki lennék én)

Angéla visszaköszönt:

– Mondom... (ergo: majd, ha elmentem, elmondja)

Bárki bárkivel találkozik, odaszól, „nem, mintha csak a kerítés volna”, magyarázza Angéla. Csak, ha harag van, akkor nem szólnak.

Attila visszatért értünk, három magyarfalusi keresztszülőért, hozván magával még két útitársunkat, akik rekecsini keresztgyerekeiket látogatták volna meg, ha nem lett volna mindegyik „táburban, Ungáriában”, de a családokkal sikerült megismerkedni. Egyikőnk mind a két és fél napot a keresztgyereke családjánál töltötte, ahol nyolcan vannak testvérek. Éppen ezek édesanyja hozott hímzett szélű fehér kendőben frissen sütött sóskifliket mindannyionknak útravalóul.

Senki sem csinált gondot belőle, legkevésbé Attila, hogy ezen a visszaúton hatan ültünk a Daciában. A kocsiiban először hallgatás uralkodott. Érezhető volt, hogy mindannyian gondolatban az elmúlt óráknál időzünk. A mély meghatottság szavaival kezdődött újra, lassan, félmondatokban a beszélgetés, melyből az egyhangú végkövetkeztetést ideírnám:

Ne hagyjuk veszni őket!

■ Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Ui.:

Sajtóhír: 2006. november 11-én Budapesten megalakult a Keresztszülők a Moldvai Csángó-magyarokért Egyesület.

Információként hadd álljon még itt:

Moldvai Csángó Magyar Szövetség (AMCM Asociatia Maghiarilor Ceangai din Moldova: 607196 Bacau, O.P.1, C.P.124)

www.csango.ro

keresztapa@csango.ro

Jelmagyarázat

1. bonyhánd: legelőn, a cím utalás Kóka Rozália könyvének címére
2. odáj: szoba, hodály, románul odaie, 2/a = nagyon
3. kilér: a házeresz meghosszabbítása alatti keskeny helyiség, leginkább tárolásra használják
4. katrinca: lepelszoknya
5. bernéc, bernyic: hosszú, keskeny öv, derekukon többször körültekerik
6. brecár: „mindenfélés”, sokszínű, változatos mintájú ujjahímzés, a „mejjén” is, néha gyönggyel vagy ezüszállal is kivarvva
7. „Az emberiség kisebb részének azért kell Isten, mert más minden egyebe megvan. Nagyobb részének azért kell, mert semmi egyebe sincs.” (Lev Tolsztoj)
8. poftiti: tessék (udvariassági kifejezés, románul)

Jámbor Pál művész* ismeretségeiről

Arany János halálának 125. évfordulóján

A Paksi Tükör hasábjain többször jelentek meg olyan írások, amelyek Jámbor Pál és művészegyeniségek kapcsolatát ismertették. Vázlatos összefoglalást készítettünk, forrásként katalogizálni szeretnők a részletes kutatásokat. Történelmi áttekintésünket legnagyobb epikus költőnk, Arany János tiszteletére, emlékére fogalmazzuk meg: 125 évvel ezelőtt, 1882. október 22-én halt meg Budapesten.

PRIELLE KORNÉLIA

Jámbor Pál élete utolsó időszakát Szabadkán töltötte. Ezen időszakról írva, Csonka Ferenc említi: „Meglátogatta Prielle Kornélia”.

Forrás: Csonka Ferenc: Hiador. Budapest, 1944. 39. oldal

JÁSZAI MARI

Kosztolányi Dezső szépirodalmunk egyik sokoldalú egyénisége – író, költő, műfordító, kritikus. Színházi előadások méltó bírálója. A Pesti Hírlap 1925. május 10-i számában Jászai Marival készített riportját olvashatjuk. Részlete:

„– A pályáról valamit. Már egy félszázada játszik.

Ő sértődötten: Bocsnát, ötvenhét éve. Sajnos, nem minden este. Mert minden este játszani szeretnék. Játszani és élni. Előbb azonban játszani. Hogy kezdődött? Minden embernek van egy nagy villanyos ütése, mikor egyszerre megvilágosodik előtte, miért az élet, miért született a világra: az enyém az volt, mikor bátyám szerepet másolt ingyen színházjegyért, s nekem, a csitri kislánynak megmagyarázta, mi a színház. Átöltözni! Átváltozni! Másnak lenni, mint vagyunk! Más helyett sírni, kacagni, ordítani! E pillanattól kezdve vagyok színésznő. Első szerepem hét szóból állott a Cigány-ban, tizennégy éves koromban léptem föl a Rákóczi Júliá-ban, a bírálatot Jámbor Pál írta rólam. Egyéb emlékek? Mindig ugyanaz. Átöltözni! Átváltozni! Másnak lenni! Tanulás együtt Prielle Kornéliával, könyveket bújni, megtanulni angolul, csikorgó erőfeszítéssel, éjjel fölébredni, gondolkozni egy angol szón. Shakespeare vezetett ide, kit szonettjein keresztül szerettem meg, több szerepét eredetiben is megtanultam, angol színpadon is föl akartam lépni, már kiutaztam Londonba, de egy sürgöny visszahívott. Nem lett belőle semmi.”

Megtudjuk: Jámbor Pál színikritikus is volt.

Csonka Ferenc könyvében (Hiador, Budapest, 1944. 39. oldal) szintén a késői életszakaszt említi: „A szomorú napokat csak néhány kedves látogatás öröme vidámitotta meg. 1887-ben a Szabadkán játszó Jászai Mari kérdezősködött utána, s mikor azt a feletetet kapta, hogy a világtól elvonulva él, s abban az évben még Pál-napján sem jelent meg, meleghangú üdvözlést küldött neki, mint első kritikusának.”

* Sok ország könyvesboltjaiban, könyvtáraiban irodalom, zene, művészet feliratok láthatóak. Az utóbbiak a festészet és a szobrászat, holott az első kettő is természetesen művészet, az alkotók művészek.

ARANY JÁNOS – MADÁCH IMRE

Megint Csonka Ferenc kötetét nézzük (33. oldal):

„Ezzel az országgyűléssel kapcsolatban, habár zárójelben is, de meg kell említenünk, hogy Madách Imre ekkor hozta fel Pestre halhatatlan művét, s ekkor kérte meg Hiadort, hogy mutassa be Arany Jánosnak. Arany néhány levél elolvasása után félreértette a művet, majd Hiador ismételt nógatására mégiscsak végigolvasta az először „dara-bosnak” vélt drámai költeményt.”

Radó György életrajzi kötete: Így élt Madách Imre (Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1990). Az 1861-es évről a 170. oldalon áll:

„Az Ujvilág és a Hatvani utca sarkán álló fogadó szobájában, Madách Imre képviselő úr szállásán, az útiládban fekszik a kincs: a nagy mű kéziratának egyetlen példánya. Szerzője várja a megfelelő alkalmat. Május 28-án, amikor a Madách Imrét éljenző kiállításoktól hangos a Főherceg Sándor utcai ülésterem, a kezét szorongató s közben bemutatkozó ismeretlenek közt egyiknek ismerősen cseng a neve, Jámbor Pál. Költőtárs – villan Madách eszébe. A kézfogás után félrevonja, beszélgetni kezdenek. Hiador – ez Jámbor írói neve – egyházi férfiú. Két éve tért haza franciaországi emigrációjából, Pesten él, ismeri Arany Jánost személyesen. Szívesen megteszi, hogy bemutassa neki képviselőtársát, a nagyszerű hazafit. Madách csupán néhány nap türelmet kér, mert most igen rosszul érzi magát. Feszült izgalmat okozott neki a szónoklás, megviselte. Fekszik két napig fogadóbeli szobájában, szedi Kovács doktor nyugtató cseppjeit, majd elindul, hogy találkozzék Jámborral.”

Sajnos, iskolai tanulmányaink során nem esett szó Jámbor Pál értékes közreműködéséről „Az ember tragédiája” életrekeltésében!

ARANY JÁNOS – PETŐFI SÁNDOR

Csonka Ferenc már idézett könyve emlékezik, Jámbor Pál Petőfi Sándor társaságában felkereste Nagyszalontán Arany Jánost (24. oldal):

„Az utolsó szép emléke, „életének legszebb emléke” nagyszalontai kirándulása volt Petőfi társaságában. Egy hajszálon múltott azonban, hogy az emberek gonoszága majdnem elrabolta ezt a kis örömet is tőle. Éppen készülődés közben hozták neki hírül, hogy zentai „lázító” beszéde miatt a megye egyik főtisztviselője feljelentette a kormányzónál. – Jól van! Ha hazamegyek, újra elmondom és meghívom rá a főtisztviselőt is – intézte el Hiador nyugodt fölényel.

A kirándulás, e kis zavaró körülménytől eltekintve, felejthetetlen szépen sikerült. „Az út nagyon szellemes volt, mert mind a ketten hallgattunk, ő aikalmasint új csatadalt írt, mert csak a hazával foglalkozott; én pedig egy kedves lényről gondolkoztam: vajon mit csinál?”

Aranyék vendéglátása marasztalta őket, s szeretete, valamint aggodalma bocsátotta a fiatal költőket útnak.”

Petőfi Sándor

(Lásd még Arany János – Petőfi Sándor)

Beregnyei Miklós említi kitűnő tanulmányában (Paksi Tükör 2007. évi XIV. évfolyam 1. számának élcikke, 1. oldal): Jámbor Pál „irodalmi tevékenysége kapcsán gyakran megfordult Pesten, kapcsolatot tartott a pesti fiatalokkal, a márciusi ifjakkal, köztük Petőfi Sándorral”.

Csonka Ferenc utalása könyve 14. oldalán:

„Az ilyen – hazafelé: felmagasztaló, kifelé: lesújtó – bírálatnak természetes következménye lett Petőfi hasonló ítélete: „Divatba jött – írja Úti leveleiben – minden szemét-fejben termett bolondgombát drágagyöngynek nevezni. Uramfia, ha már a Hiadorok is drágagyöngyöket írnak! Akkor az én verseimet csak kavicsoknak vagy cseresznyemagoknak fogom keresztelni.”

Idefejlődött az ellenségeskedés, így nyilatkozott Petőfi Hiadorról, arról az emberről, akit nemrégiben még – egy átbeszélgetett éjszaka után – baráti szeretettel kísért ki az induló hajóhoz. „A vetélytársat sem Petőfi szelleme, sem a közvélemény ítélete nem tűrte el.” Hiador nem tehetett mást, hallgatott. Nem azért írt ő a Honderűbe, hogy ezáltal az általánosan vélt Petőfi-ellenességéről, a folyóirat politikai és esztétikai felfogásának helyesléséről bizonyosságot tegyen, nem, egyszerűen azért, mert a főrangú hölgy, akihez az Emléklapokat írta, ezt a lapot járatta magának.”

A 42. oldalon:

„Az íróasztalon három, kéziratban maradt verset találtak: az én kis orvosaim; Húsvét-
ra; és Petőfi olvasásakor címűeket. Könyveit és írói hagyatékát az 1897. október 5-én megejtett árverésen Szabadka városa vette meg, majd a főgimnázium könyvtárának ajándékozta.”

Az úti levelek kerültek szóba. Ezeket Petőfi Sándor Kerényi Frigyesnek küldte. Összesen XX levél íródott, a Hazánk 19 részletben, 1847. augusztus 26-tól november 30-ig közölte. A XIV. levél keltezése: Szatmár, július 17. 1847. Részlete:

„Csak úgy tengek itt most, csak úgy lézengek, mint az őszi légy, mely már nem él és még meg nem halt. Egy pár gyönyörű verset írtam, az igaz, de ez engem legkevésbé sem vigasztal. Tréfának ne vedd, ha azt mondom, hogy gyönyörű versek; komolyan merném állítani, hogy ezek a magyar költészet legszebb gyöngyei közé sorozhatók, de a szólás már egészen frázissá vált, azért csak lealacsonyítanám verseimet, ha ezt rájuk alkalmaznám. Divatba jött a szerkesztőknél, minden szemét-fejben termelt bolondgombát drágagyöngynek nevezni. Gazságból teszik ezt vagy csak ostobaságból? Nem tudom. Uramfia ha már a Hiadorok is drágagyöngyöket írnak, akkor én verseimet kavicoknak vagy cseresznyemagoknak kereszteltem vagy akárminek, csak drágagyöngynek nem. És Hiador még velem hasonlítgatják is... terem 'ugyse', bosszankodnám, de restellek. Megvallom, sokat vétettem egyik-másik irodalmi léhűtőnek, de annyit mégsem, hogy ily csúfot üzzenek belőlem, hogy így pellengérré állítsanak.”

VÖRÖSMARTY MIHÁLY

Beregnyi Miklós elnök, főszerkesztő írta az előbb idézett írásában: Jámbor Pál a forradalom és szabadságharc forгатagában. Rögzíti: „Vörösmarty ismerte Jámbor Pál irodalmi munkásságát, tanácsot is adott számára egyes verseivel kapcsolatban.”

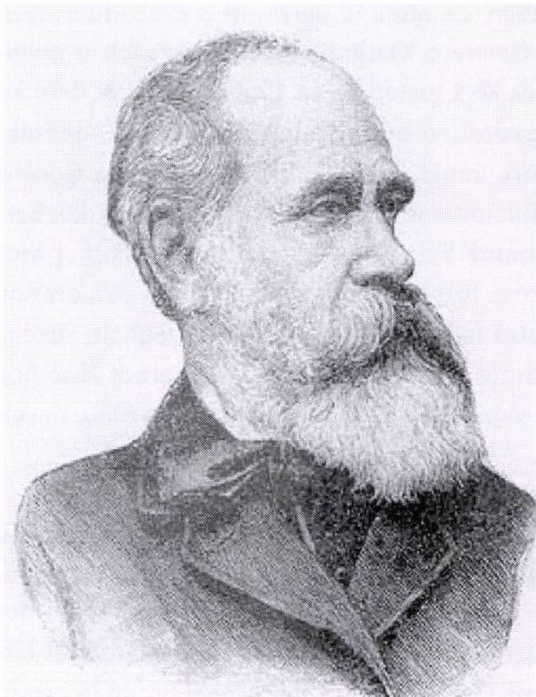
Felmerül a kérdés: honnan ered a Hiador név? Csonka Ferenc kötete 97. oldalán szerepel a lehetséges válasz: „A Hiador nevet valószínűleg Vörösmarty Mihály Eger című kiseposzából vette.” Ezekután elolvastam az egyik legjobb költőnk EGER című művét, amely „három énekben” keletkezett 1827-ben. Íme, részlet a Második énekből:

„A haza is, hah! a belső lángokban evődő,
Hamvai közt átkoz, mert vértett szíve kezemtől,
S pusztítás által lettem szép földein urrá. –
Ím hogyan elvesztem! de tovább e bűn sora nem megy
Aki legelső jön, s rám azt ordítja „magyart ölj,”
Azt ölöm el, s vele mindeneget, kik utána jövendők.
Akkor tán ismét Hiador lesz bűnös Omárból,
Isten is, aki elől bujdosam hasztalan eddig,
Tán mikor elveszek így meg nem könyezve, felejt,
Hogy voltam, s nem kér rettentő számot ügyemről.”

Jámbor Pál művész ismerősei közül csupán néhányal történt találkozását ragadtuk ki tovatűnt dicső XIX. századunkból. Az életpálya további feltárása erkölcsi kötelmünk.

Madarász József és Paks kapcsolata

A Paksi Tükör többek között helytörténeti szemle is – ezért vázoljuk a „nagy magyar” és – első felesége révén – Paks kapcsolatát. Az életrajzi adatokat a számos irodalmi forrás közül választott két leírás alapján összegezzük (Szinyei József: Magyar írók élete és munkái, VIII. kötet, Budapest, 1902. 233. hasáb; Új Magyar Életrajzi Lexikon IV., Magyar Könyvklub, Budapest, 2002., 378. oldal).

MADARÁSZ JÓZSEF 1814. AUGUSZTUS 27-ÉN SZÜLETETT SOMOGY MEGYÉBEN, NEMES-KISFALUDON. JOGOT TANULT, KÖZBEN CZEZÉN (CECÉN) LETT KOLERABIZOTTSÁGI TAG. SÁROSPATAKON JOGI VIZSGÁT TETT. 1832-TŐL KOSSUTH LAJOS ORSZÁGGYŰLÉSI TUDÓSÍTÁSAIT MÁSOLTA. 1834-BEN ÜGYVÉDI VIZSGÁT TETT. 1837-BEN MEGISMERKEDETT KOSSUTH LAJOSSAL. 1848 JÚNIUSÁTÓL A FEHÉR MEGYEI SÁRKERESZTÚRI KÖRZET ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐJE. 1849. JANUÁR 1-JÉN KÖVETTE A KORMÁNYT DEBRECENBE. A TRAGIKUS BUKÁS UTÁN MENEKÜLT, BUDOSOTT, TÖBBSZÖR ELFOGTÁK ÉS BEBÖRTÖNÖZTÉK. 1856-BAN SZABADULT. KOSSUTH LAJOST MEGLÁTOGATTA LONDONBAN, KÉSŐBB TURINBAN. TÖBB LAPOT INDÍTOTT, SZERKESZTETT. ISMÉTELTEN VOLT KORELNÖK AZ ORSZÁGGYŰLÉSBE. EGÉSZ ÉLETÉBEN HAZÁJA FÜGGETLEN-SÉGÉÉRT KÜZDÖTT. „KISFALUDI” ELŐNEVET KAPOTT. 1915. JANUÁR 31-ÉN (101 ÉVESEN) HALT MEG KISPESTEN (1950. JANUÁR 1-JÉTŐL BUDAPEST XIX. KERÜLETE).

Takács Ferenc „Két flamingó” című, a Madarász-testvérekről írt művét a Magvető Könyvkiadó jelentette meg Budapesten 1982-ben. Madarász Józsefről emelünk ki adatokat.

„1849. december 31-én Józsefet szabadlábba helyezték, hogy Cécére és Paksra látogathasson. Más foglyok feleségei azonban beárulták, hogy ő is ott volt Debrecenben. Erre 1850 elején ismét bevitték az Újépületbe, és kilencévi börtönt kapott. [...] Madarász Józsefet az Újépületből előbb Rév-Komáromba vitték. Ott felesége is többször meglátogatta, sőt, amikor Béla fia meghalt, hazaengedték a temetésre is. Komá-

romban érte a hír – 1851. január 2-án – anyja haláláról. Annak temetésére azonban nem mehetett el. A komáromi börtönben arra készült, hogy megtanulja a szabó- és a csizmadiames-terséget. Kiszabadulása után pedig Amerikába szándékozott kivándorolni. Egy Lukács nevű tüzér ezredes a magasabb matematikára oktatta. A komáromi „fogolygyöngyületnek” azonban 1891-ben vége szakadt. Madarász Józsefet Olmützbe vitték. Családjával ezt követően kapcsolatai megszakadtak.” [...] „Cece földesurai között tartották számon 1817-től Madarász Ge-deont is. A jobbágyfelszabadítás előtt jelzett

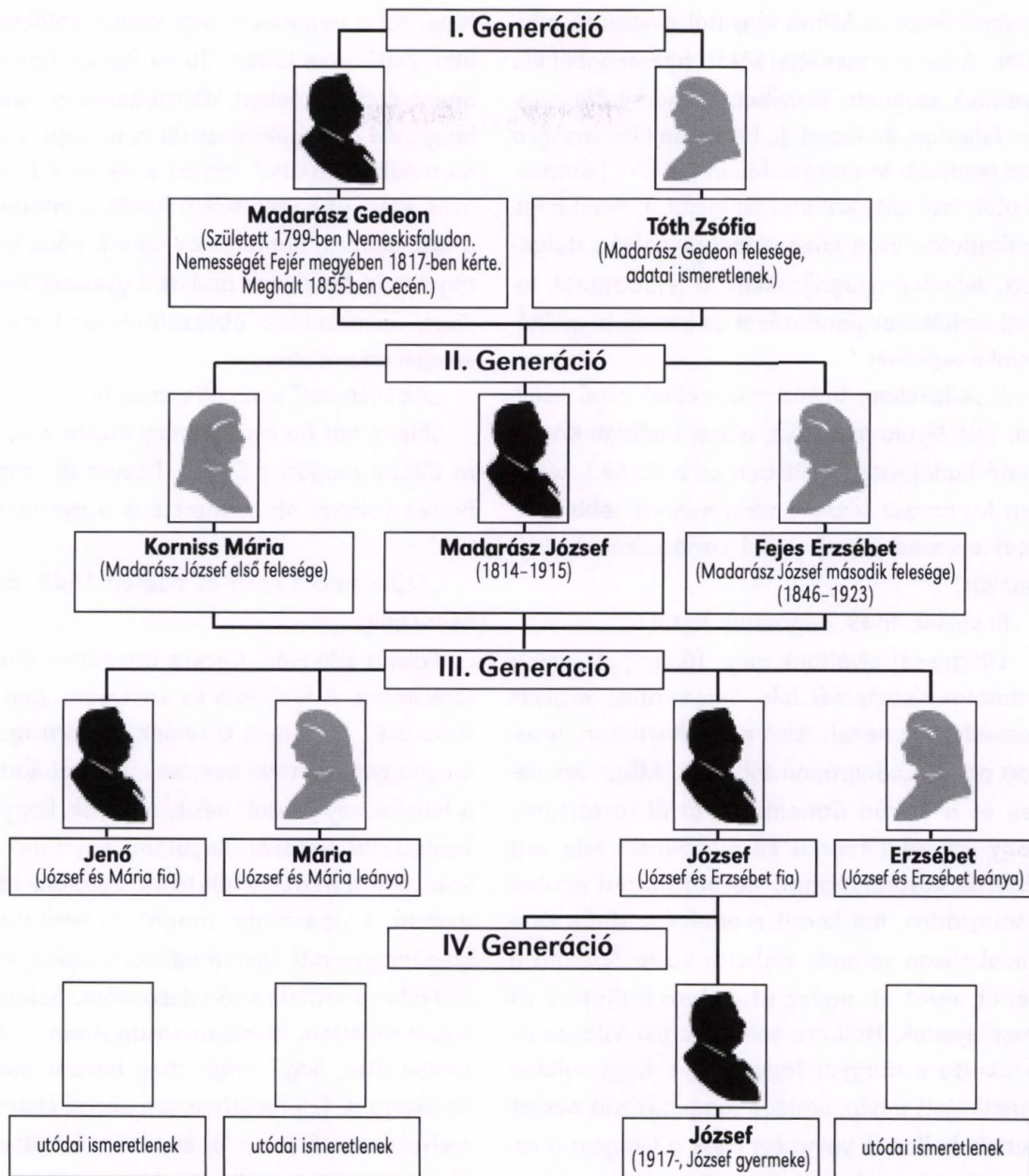
„harmadfél száz” bizonyára 250 hold földből azonban a Bach-korszak idején jócskán lekoptak a holdak. Ennek bizonyosságául idézünk a Madarász Józsefné Korniss Mária és Szluha Sándor között 1853. május 8-án, Pakson megkötött „Örök-eladási szerződés”-ből: „Alulírott mint tulajdonos, részint mint kedves férjem, – Madarász Józsefnek a Komáromi vár cs. kir. Parancsnoksága előtt és jelenlétében 1852-ik év Ápril. hó 9-én vallott tellyes meghatalmazottja, adom tudtára mindenkinek: – miképpen Fehér megyében Czece helysége határába fekvő, bennünket illető, azon 30 – harmintz holdakból 406 (ölekből álló szántó föld birtokomat, és birtokunkat, melynek felső szomszédja T. Szluha Sándor úr és a mely Paks Fehérvári országúttól, Czece felé úgy nevezett Steinrilliz szőlőig terjed, azon házzal együtt melybe jelenleg Vámosnő lakik, úgy 8, azaz nyoltz holdakból és 194 (ölekből álló kaszálómat, és kaszálónkat Tettes Szluha Sándor úrnak és örököseinek 3440, az az háromezer négy száz negyven forintokért örök áron eladom; kötelezvé a vevő úr, ezen összegnek felét, vagy 1720 ezüst forintokat mindjárt az eladott birtok átvételekor, második felét vagyis 1720 ezüst forintokat, járuló hatos kamataival együtt most folyó év Sz. Mihály napkor lefizetni.” [...] „Úgy egyszermind – folytatódik Korniss Mária és Szluha Sándor szerződése – kedves férjemmel Madarász Józseffel testvérétől, illetőleg sógoromtól Madarász Lászlótól, ez előtt már vétel útján együtt szerzett, ugyan ezen most eladott birtok tő szomszédságában lévő 17 – tizenhét holdakból, és 867 (ölekből álló szántó földeket és 8 – azaz nyoltz holdból 194 (ölekből álló kaszálót is, ugyan csak Tettes Szluha Sándor úrnak, sem magamnak, sem bárkinek részére is semmi just vagy sajátságot ezen részjóságon vagy birtokon is fen nem tartva 2300 az az két ezer három száz ezüst forintokért eladom – és a már a jelen örök-eladási szerződésbe feljebb megemlítve eladott birtok részszel együtt közvetlen szinte birtokába bocsáj-

tom; még is azonban azon nyilvános kikötéssel, hogy ezen Madarász László féle birtokért járó 2300 ezüst forintokat tisztelt vevő úr csak akkor leszen köteles lefizetni, ha – a Fiscus részéről ezen Madarász László féle birtokra nem támasztott követelés útjában hozatván, azon birtokos útján minden nehézségek nélkül, tisztelt vevő úr birtokába által bocsájtom – és illetőleg ekképp által vendi ... és ezen összegről csak a törvényes hatóság határozata után köteles leszen fizetni.” [...] Madarász József, ahogyan a többi fogoly is, sokat szenvedett az olmtüzi börtönben, de végül is elérkezett a szabadulás órája. Eleinte a köztörvényi rabok, később a politikaiak közt tartották, és 1856. december 8-án kiengedték, a büntetésből két évet elengedtek. Pestre, majd Paksra utazott hajóval, és Cecére indult másnap. Ott tudta meg, hogy közben nemcsak Béla fia, de atyja is meghalt. [...] Madarász József családi életében 1857 óta, amikor is első felesége, Korniss Mária meghalt, sokáig nem történt változás. Félárván maradt Jenő fiát és Mária lányát többnyire a nagyszülők nevelték. A hetvenes évek elején nősült újra.”

A családról következnek tények:

„Az első feleségétől származó József fia és Mária leánya kiskorúsága alatt anyai vagyonukat az apa kezelte. Madarász József 1871. augusztus 29-én 55000 Ft-ért eladta Uzdon a birtokot ifj. Toldy Józsefnek. Jenő fia 1876. szeptember 6-án beadványban követelte a 8%-os kamatot. Közben azonban bizonyára megegyeztek, mert visszavonta az apa ellen indított követelést. Csodálatos életerő lakozott az akkor már 64 éves és országszerte Madarász apóként emlegetett Józsefben. A Fejes Erzsébettel kötött házasságából először leánya, majd fia született. Őt az apa nevére keresztelték. Madarász József anyagi helyzete az első gyerekek jussának kiadás után romlott. A pesti élet viszontagságait azonban túrnie kellett, ha a politikai élet középontjában kívánt maradni.”

A családja részlete

Még néhány szöveges adat:

„Madarász József Korniss Máriától származó Jenő fiától és Mária lányáról nincsenek adataink. A Fejes Erzsébettel kötött házasságból két gyermek született: Erzsébet, Komócsy Pál ezredes felesége, és József. [...] A korán félárvaságra jutó legifjabb Madarász József (1917-) érettségi után letöltötte katonai szolgálatát, majd a felszabadulás után közgazdasági pályán dolgozott. Jelenleg nyugdíjasként fő feladatának tekintti emlékeinek gondozását és a további gyűjtőmunka segítségét.”

A „Küzdelem, bukás, megtorlás” című könyvet, Tóth Gyula munkáját, a Szépirodalmi Könyvkiadó Budapesten 1978-ban adta ki. Az I. kötetben Madarász József emlékiratainak több részletét olvashatjuk. A paksi vonatkozásokat kiemeljük.

Bujdosók 1849. augusztus 13-tól

Világosnál elváltunk aug. 16-án. [...] gyalog indultunk Kecskemét felé. Fegyverüket lerakott honvédeknek vélték. Első estét Kurticson, másnap az éjt Csongrádon töltöttük. Mikor Szentesen és a Tiszán átmentünk, attól tartottunk, hogy útlevelet fognak kérni. Szentese tele volt osztrák katonasággal, de bajtalanul értünk Csongrádra, hol kocsit rendelvén, 18-án este Rácalmásra voltunk. Hallotta volna Kossuth a népet, mint mi egész utunkban hallottuk és megfigyeltük. Hallotta volna, az aki Világosnál lerakatta a magyar fegyvereket, hogy miként nyilatkozott a nép, amidőn maguk között beszélgettek, hallották volna ezt azok a Görgeyt menetetők. Nem akarták hinni, lehetetlennek tartották; s midőn el kellett hinni, az alföld magyar népe keserűséggel szívében átkozva a sors csapást, ezt mondá mindenfelé: „Hát nem volt az istennek egyetlenegy nyila sem, hogy agyonsújtotta volna vele Görgeyt, hogy az árulást el ne kövesse!” [...] Én 10-én reggel agyonrémut szülőimnél voltam, s vigasztaltam őket; de látom, meg van törve életerjük. Rejtegetnék könnyeiket, de nem lehet, tisztos arcaikon meg-megvillannak azok, és én le sem merem azokat csókolni,

úgy kell tennem, mintha nem látnám. Hű emberünk még ez nap éjen Paksra vitt, családom körébe, hol a rémuralom már kezdte hatalmát felütni. Rejtőznöm kellett. 20-án Paksra hallottam, amint dobszó mellett kihirdettetett a rendelet, hogy „aki a menekülőket föl nem adja, szigorúan megbüntettetik.” Íme az erély és a büntetés azok ellen, akik szerették a hazát, büntetés még a szájalomra, büntetés az apára, nőre, családtagokra is, ha el nem árulják a gyermeköket, férjüket, vérrokonukat. Biztosabb lévén Cecén, 21-én éjjel odamentem.

„Az Újépület” című alfejezetből:

„Nőm, bár fia csak néhány napos volt, kocsira ültette magát, s Cecén, Paksra át, alighogy Pesten voltam, ott termett ő is a gyermekeinkkel.”

„Szüleimnél Cecén és Paksra 1849. december végéig.

Paksra érkezvén, Cecére átmentem áldott jó szüleimhez. A fájdalom és szenvedés igen megtörte őket, de e nem is remélt boldogság, hogy meghagytak életben nemcsak, de már körükben is lehetek, oly jólesett nekik, mondák, hogy megvigasztalta életüket. Legalább egy fiunk megvan, a másikat az életben úgysem látom, mondá, s vigasztalta magát és édesatyámat igen megfogyott, igen megbetegesedett, azelőtt életvidor s erőteljes jó édesanyám. Boldog párnapot töltöttem áldott társaságukban, s vigasztaltam őket, hogy megjő még hazánk alkotmányossága is. [...] Felejthetetlen percei életemnek, melyekben szülőimet új életörömről kelthettem. Mikor lehetett, az Újépületből is a nevezetesebb történetekről Béla fiam által kiküldöttem azoknak följegyzését. Családom jól megőrizvén azokat, most segélyökkel Paksra kiegészítettem a bujdosásom óta ez ideig történeteket, és igen jó rejtékhelyen levő többi adataimhoz helyeztük el.”

Paksra, 1856. december 15-én kelt írása: Házamban, családi gyászom. Részlete:

„Mily reményekkel indultam 8-án este, hátrahagyott társainknak türelmet és szabadulást

óhajtván. Örömben repesett lelkünk, midőn Boczkó Danival hazánk határába értünk, és közösen kívántuk: „Légy mentve hazánk gyermekeid hűtlenségétől, elleneiddel el fogsz bánni tudni mindenkor”. 9-én éjjel Pesten valánk. 10-én gyors lovakkal mentem, s bár Dunaföldvárt a szolgabírósnál jelentkezmem kellett, esti nyolcat elharangozván, Pakson voltam. Családom nem is remélve ily gyorsan utazhatásomat, Judit estet ülven egyik barátunk házánál, honn tettet megérkezésem hírére, s örömünk határtalan volt. Levert, hogy gyermekeim közt Bélát nem ölelhettem. Azt válaszolták, Cecén van nagyatyjánál. Rendelkeztem, hogy másnap korán odamehessek. 11-én összes családuk együtt, s midőn mondom, most már megyek édes atyámhoz Béláért, nőm sírva fakad, és

mondja: „édesatyád meghalt”. Családom összes tagjai sírva fakadnak, én mintha lelkem érezné, hogy még egy nagy csapásra kell készen lennem, fennakadt lélegzettel kérdem: „Hát Béla?” „Ő is meghalt” – mondák zokogva. Megkövesült lelkem a fájdalomban. Ott hagytam családomat, magányba vonultam. Ott éreztem át a csapás mérhetetlenségét. Odavándoroltam azonnal szüleimnek és Bélának sírjához, s lelkem akkor könnyebbült, midőn megcsókolhattam hideg sírjokat, s gondoltam, én is köztetek fogom nyugodni az örök nyugalmat.”

Emlékezünk Madarász József-re, és felesége, Korniss Mária révén a XIX. századi Paksra.

■ Dr. Vértes László

Megyei művészek a Könyvtár Galériában

Két Tolna megyei művész mutatkozott be 2007. január 31-én Pakson, a Városi Művelődési Központ könyvtárgalériájában.

Ódryné Horváth Krisztina üvegműves–keramikus és Török Levente grafikus alkotásait tekinthették meg a paksi érdeklődők.

A kiállítást Gutai Istvánné Julika, a könyvtár vezetője nyitotta meg.

Darvas Ferenc költő saját verseivel, a Vetővirág együttes népzenei műsorával gazdagította a megnyitóünnepséget.

Ódryné Horváth Krisztina üvegműves–keramikus

Faddon született 1953-ban, jelenleg is itt él családjával. Szülei művészi érdeklődését bizonyítja, hogy négy testvérével együtt mindannyian játszottak valamilyen hangszeren. Már gyermekkorában foglalkoztatta a gondolat, hogy keramikus legyen. 1983-ban adódott lehetősége egy iparművész műhelyében mélyebb ismereteket és tapasztalatot szerezni. Később a siklósi alkotóházban, különböző képzőművészeti táborokban képezte magát. Ma már önálló műhelyben dolgozik. Nyolc éve szellemi szabadfoglalkozású keramikus. Pár éve foglalkozik üveggel, mely anyag lelkesíti és elvarázsolja. E területen is szeretne kiteljesedni. Már szinte minden alapanyagot kipróbált. Jelenleg üveg, kő, fa és kerámia ötvözésével kísérletezik. Szereti a fénoxidos, effektusú mázakat. A 2007 tavaszán Pécsen megrendezett XX. Országos Kisplasztikai Biennáléra az általa kikísérletezett porcelánpapír, valamint fém- és üvegekombinációval készített alkotásaival jelentkezett.

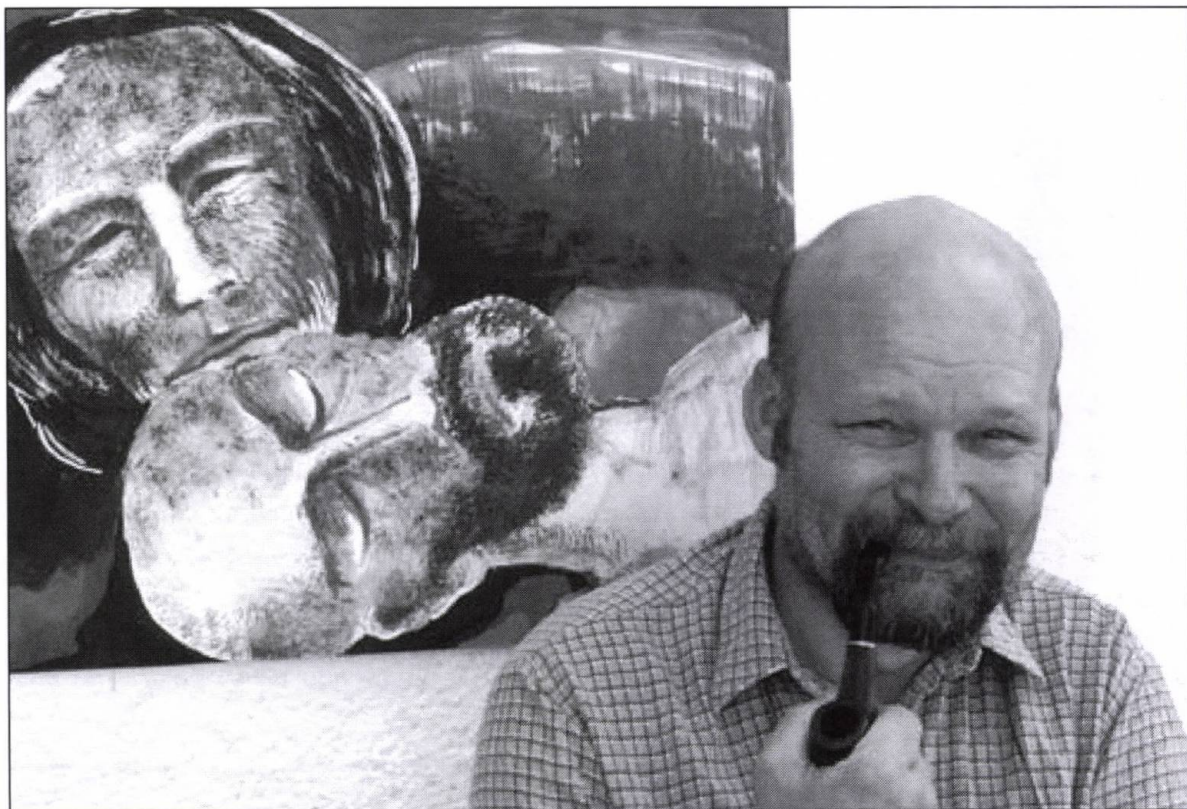
Minden kiállítási lehetőségnek örül, hiszen egy-egy felkérés új alkotások bemutatására ösztönzi. Megtapasztalja az üveg alakíthatóságának határait és lehetőségeit. Eközben kudarcok és sikerek érik, de aztán gyönyörű végeredmények születnek. Kedveli a különböző kultúrák sokszínűségét. Ez munkáin visszatükröződik. Alkotásai széles körben kedveltek, kiállításait nagy érdeklődés és elismerés kíséri. Mindig tud újat mutatni, „a csodálatos anyagok csodás lehetőségeiből” – ahogy saját maga vall munkájáról.

Ódryné Horváth Krisztina immár harmadik alkalommal tartotta kiállítását a paksi könyvtárgalériában, 2006 decemberében pedig a Paksi Atomerőmű Zrt.-nél nyílt lehetősége bemutatkozásra.

- *A mostani kiállítás anyagát mi alapján állítottad össze?*
- Ez alkalommal azért hoztam főleg üvegalkotásokat a kisebb számú kerámia mellett, mert számomra most ez az új és érdekes. Nagyon megfogott az üvegművesség technikai része és szépsége. Az elmúlt évben más jellegű anyagokat állítottam ki. Most viszont talán még azért is egyedülálló ez a kiállítás, mert új technikával jelenek meg, az üveget fával és fémmel ötvözöm. Ez igazán különlegessé teheti a kiállítást. Hasonló jellegű pályamunkát adtam le az idei pécsi kisplasztikai biennáléra, és kíváncsian várom a visszajelzést. Porcelánpapír néven készítettem egy újnak mondható anyagot, amit rendkívül érdekesnek találok. Ezt is lehet üveggel ötvözni, és szerettem volna megvalósítani, de sajnos már kevés idő állt rendelkezésemre. Remélem, jövőre bemutathatom. Bízom abban, hogy Gutainé Julika, mint minden évben, jövőre is meghív a galériába, és egy év múlva teljesen új, más jellegű anyaggal állhatok elő.
- *Szinte hazajáróként látogatsz Paksra. Milyennek látod az itteni közönséget?*
- Nagyon érdeklődőek. Mindig örömmel tapasztalom a részükről megnyilvánuló érdeklődést, a kedvességet és elismerő szavakat. Egy ilyen év eleji kiállítás megrendezése számomra azért is kedvező, mert így januárban is dolgozhatok, ez lelkesít, erőt ad. Általában a téli, télvégi időszak eléggé egyhangú, de így egy olyan lehetőség adódik, ami színessé, mozgalmassá teszi a mindennapjaimat. Nem jellemző, hogy egy ilyen kiállításon túl sokat vásárolnának, de nem is ezt tartom lényegesnek. Mindig jó visszhangot kapok a kiállításokról. A paksi közönség mindig szép és jó véleményt mond a kiállított munkáimról, ami arra utal, hogy tetszést arattak a körükben. Emellett öröm számomra az is, hogy nagyon sokan a paksi kiállításokról ismernek, itt találkoztak először nevemmel, művészetemmel.

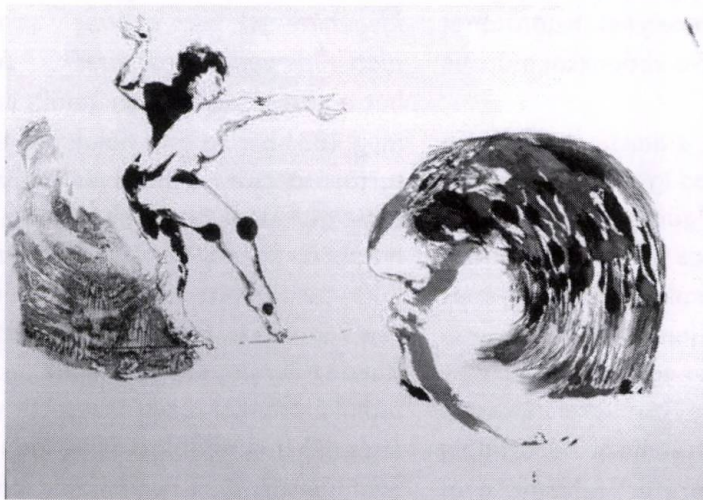
Török Levente grafikus

Marosvásárhelyen született 1956-ban. A helyi képzőművészeti líceumban érettségizett, majd tíz évig a Marosvásárhelyi Üvegipari Vállalatnál formatervezőként dolgozott. A művészetek szeretete és a tanulmányai adtak alapot arra, hogy munkája mellett a gyermekkora óta gyakorolt festészet és grafika váljon önkifejezési formájává. 1975 óta vesz részt kiállításokon, több mint negyven tárlaton jelentek meg művei. A bukaresti üveglasztikai biennálén első díjat nyert. 1990-ben Magyarországra települt. Folyamatosan képezte magát, néprajz- és játékelméletet, fafaragást tanult, művelődésszervezői diplomát szerzett, majd képzőművészeti táborokat, kézműves és kreációs szakköröket vezetett. 1999 óta él Pálfán. Nevelőként, művelődésszervezőként és alkotóként kapcsolódik a falu életébe. 2002-ben Zebegényben nemzetközi üvegszimpoziumon állította ki plasztikáit. Tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének és a Magyar Üvegművészeti Társaságnak. Szeretne Pálfán egy alkotóházat létrehozni, ahol elindíthatná a tehetséggondozást. Munkái eljutottak többek között Németországba, Olaszországba, Izraelbe, Gabonba, az Egyesült Államokba, Oroszországba és Japánba.

Török Levente első alkalommal mutatkozott be Pakson. Grafikáival és festményeivel vallott magáról, művészetéről, sokszínű ábrázolásmódjáról.

- *Erre a kiállítására miként állította össze munkáit? Mit akart bemutatni a paksi közönségnek?*
- Ennek a közös kiállításnak az én munkásságomat bemutató része a Fehér ló halála címet viselhetné. A ló az örök szabadság és magyarságunk jelképe is. Úgy érzem mostanában, hogy szűkül a világunk, csorbul a szabadságunk. Ezt fogalmaztam meg képi formában grafikáimon.
- *Ön több művészeti ágban is elkötelezte magát. Megmutatta tehetségét a grafikában, a festészetben és az üvegművészetben. Miként jellemzi önmagát, grafikusként vagy festőművészként?*
- Belső kényszer vonz a grafikához. A rajzolás a legintimebb formája a művészetnek. Nagyon szeretem a kis rajzokat, melyek azért is fontosak nekem, mert nem főállásban alkotok, így nem marad energiám nagyméretű művekre. Úgy érzem, ezek is értéket képviselnek. Viszont az utóbbi időben egyre inkább érdekel a nagy felület, mivel olyan expresszív érzésvilág foglalkoztat, amit csak így tudok megfogalmazni. A nagy méret a színek tüzeivel és dinamikájával párhuzamosan erősödik bennem. Sem a festészetet mint műfajt, sem a rajzot nem tudnám félretenni; és végre sikerült felszerelni az üvegműhelyemet, ahol az üveggel szeretnék komolyan foglalkozni.
- *Mit vall ars poeticájának, mi a művészi hitvallása?*
- A művészet a szellem szabadsága. Ebben hiszek. Nagyon szeretem a kortárs-művészetet, például Picassót, Kokas Ignácot, Kondor Bélát, Szalai Lajost.

A két művész, Ódryné Horváth Krisztina keramikus-üvegműves és Török Levente grafikus kiállítása igen gazdag élményt nyújt minden érdeklődő számára. Az üveg változatossága, könnyedsége, színe és harmóniája egy varázslatos világba vezet, ugyanúgy, mint a képek vonalainak hullámozása, ritmusa, a pillanat megörökítése, és lehetőség a képzelet szárnyalására, kinek-kinek saját érzésvilága szerint.

■ Lovásziné Anna

Rekviem egy temetőért

1804-ben hűvös volt az április, a poéta Csokonai bizony fázott vékony öltözetében, de szíve tele volt bizakodással. Az imént érkezett Debrecenből Rhédey gróf hívására Váradra; egy alkalmi vers megírásáról lenne szó, meg aztán itt készül végre a nyomdában a Dorottya. Vendéglátójánál, az ismerős plébánosnál is szíves szóval fogadták. A plébánia a későbbi Teleki utcában állott, közvetlenül az Akadémia szomszédságában, ahol jogtudományi és bölcsészettani tárgyakat oktattak. Ma persze hiába keresnének ilyen Akadémiát Váradon, az épület sincs meg, helyére emelték a 20. század elején az új város házát. Emléktábla se jelzi a régi Akadémia helyét, pedig megérdemelné az a huszonnyolc éves lengyel cári tiszt, Rulikowszky Kázmér, akinek ez az épület volt a siralomháza 1849 őszén. Hogy hogyan töltötte utolsó éjszakáját a szabadságszerető lengyel tiszt, aki átállt a magyarok oldalára, ki tudná ma már azt megmondani. Emlékét azonban őrzik a régi váradiak, róla nevezték el azt a temetőt, amelynek bejáratánál síremléke található elborítva virágokkal március 15. tájékán.

A vékony köpenyében didergő Csokonai a mecénás nagyúr palotájába igyekezett, elhaladt az újdonságnak számító görögkeleti templom mellett, melyet ma is Holdas templomnak neveznek a váradiak, mert a homlokzatán elhelyezett arany-fekete gömb a Hold járásával megegyezően forog. Rhédey gróf háza egy megyeszerte híres kert közepén állott, tele ritka, errefelé sosem látott növényekkel. A gróf és háza népe talpig gyászban, elhunyt a szeretett feleség, gróf Rhédey Lajosné, Kohányi Kacsándy Terézia. A gróf temetési beszédet rendelt a debreceni költőtől, kívánsága az volt, hogy Csokonai személyesen olvassa fel a temetésen a búcsúztatót. A költő azonban nem holmi alkalmi verset írt, hanem ezersoros poémát „A lélek halhatatlanságáról”. A beszédek és énekek alatt csípős szél

fújdogált, hosszú órák teltek el, és csak ezután került sor Csokonai beszédére. A megromlott egészségű költő izzadt, fázott, a hideg rázta, kiújult tüdőbetegségének végzetes volt a temetői megpróbáltatás. Innen, Kacsándy Terézia kriptája mellől bizony ő is hamarosan utolsó útjára indult. Orvosa a maga szekerén vitte haza Debrecenbe a beteg költőt, aki alig múlt harmincegy éves, mikor szenvedései véget értek.

De minderről már nem igen tudott az irodalmat és színjátszást oly önzetlenül támogató gróf, aki felesége halálától lesújtva 1804 tavaszán végrendeletében a következőt írta: *„Az úgynevezett Rhédey-kertet, melynek egy része néhai Kohányi Kacsándy Therézia kedves feleségem és önmagam mulandóság alá vetett része örökös nyugalóhelyének vagy szentelve, az egész publikumnak üdőtöltésére szolgáló közönséges mulatóhelynek elkészíttetvén, halálom után hatezer forint capitalissal együtt Várad városának oly móddal testáljam, hogy azon kert soha el ne idegeníttessék, sem akármely szín vagy tekintet alatt más végre fordíttassék...”* A grófi kert tehát a város tulajdonába került, de hiába kapta meg 1831-ben, a gróf halálának évében a fenntartására szánt nem kevés hatezer forintot is, rossz gazdának bizonyult, és hagyta pusztulni a hatalmas Rhédey-kertet. E kert közepén állott az 1804-ben épített romantikus műromnak tervezett kápolna is, melynek egyik falán helyezték el Rhédey Ferenc erdélyi fejedelem a szentjobbi templom romjai között megtalált vörös márvány síremlékének fedőlapját. A legnagyobb érték azonban az 1834-ben készült márványborítású alabástrom szarkofág volt, melynek alkotója Ferenczy István, a magyar nemzeti szobrászat első jelentős alkotója volt. A szarkofág két oldalára a következő feliratokat vésték: *„Nyugalom az itt alvóknak.”* *„Háládatosság és tisztelet.”* A felirat intő szavaiból sem egyik, sem másik nem valószínűsült meg. Az új időkben népszórakoztatást szol-

gáló állatkertet telepítettek a parkba, a kápolna egy állatsereglet közepén találta magát, de az idő és a nemtörődömség is szorgalmasan rombolta a különleges épületet. A vas ajtószárnyak eltűntek, a vandál betolakodókat már semmi nem tartotta vissza a rombolástól. A kitört ablakon át szabadon röpködtek a galambok, mindegyik vastagon lerakodva ott a nyomuk. A márvány domborműveket összezúzták, Ferenczy István hajdan gyönyörű szarkofágjáról minden le-törhető elvittek, a Rhédey-kápolnát akadálytalanul pusztítja az idő és a romboló emberi kéz. A kegyeletsértő kezek értékek után kutatva összetörték a csontokat és a művészi értékeket egyaránt. A város hagyta és hagyja pusztulni a végrendeletileg ráhagyott, de távoli és soha nem értett múlt egy darabját.

Nyugalom az itt alvóknak, háládatosság és tisztelet? Úgy tűnik, a mai világ nem ismeri ezeket a szavakat. Így temette be a szerszámgépgyár is az ősi temetőt – e temetőben semmisült meg többek között annak a Sándorffy József doktornak a síremléke, aki a beteg Csokonait sokszor gyógyította, emberséges magatartásáról a költő is megemlékezett naplójában és „Tüdőgyulladásom” című versében –, és így pusztult el a Váradolasziban felépített lakónegyed halálos ölelésében a város egyik legrégebbi temetője.

Pedig Váradolaszi valaha szebb jövő előtt állott, amikor a középkori várépítések idején e tájra idegenből származó lakosokat, hospeseket telepítettek, főleg kézműveseket, akik a vár és a templomok építésén dolgoztak. Ők népesítették be a vár külterületeit, melyeket ma is Olaszinak, Velencének hívnak. Az olasz, vallon telepések lakóhelyét akkoriban a környező lakóközösség nemzeti hovatartozásuk alapján nevezte el. Olaszit már 1291-ben Olozy néven említik. Egy 14. századi tizedjegyzékből kiderül, hogy Várad, Debrecen és Váradolaszi volt a környék legjelesebb települése. 1474-ben Mátyás király Budán kelt szabadalomlevelében Várad-Olaszi lakóit a harmincad és a királyi adók fizetésétől a váradi püspök és káptalan birtokain felmentette. A török sem kímélte a települést, az 1570-ben Vára-

don született Pázmány Péter a veszedelem hírére ezt írta: „*En részemről Váradot és vidékét méltónak tartom arra, hogy megtartásáért az egész kereszténység harcoljon.*” A törökök azonban nem törődtek a nagy műveltségű főpap Váradhoz fűződő érzelmeivel, vagy nem harcolt az egész kereszténység, ki tudja, tény, hogy a törökök a várat elfoglalták, pusztították, amit csak lehetett. Végül 1692-ben a keresztény hadak felszabadították Váradot, a császári katonaság Váradolasziban telepedett meg, és hamar felépített egy székesegyházat az olasz református templom mellett. Ezt később a rutén görög katolikusok kapták meg, de 1949 után egyszerűen az ortodox egyház nevére írták.

Váradolaszi a kuruc kori eseményekből se maradt ki, 1703 augusztusában Bóné András kuruc kapitány súlyos vereséget szenvedett a váradolaszi rác katonaságtól, válaszul Rákóczi hadat indított a bihari szerbek központja, Váradolaszi ellen.

De nemcsak fegyverek dörögtek ezen a tájon, a városka beírta nevét a magyar színház-történetbe is. 1795. december 24-én ugyanis Kelemen László színidirektor Váradolasziban kelt levelében fordul Bihar vármegye alispánjához, hogy ne csak Váradon, hanem a nemes vármegye más településein is fellépésükhöz anyagi támogatást adjon, hogy „*megismertessék magukat azokkal is, akik csak hírét hallották igyekez-tüknek.*” El is döntötték a lelkes polgárok, hogy színházat építenek, azaz a városi csapszék emeleti termét átépítik színházteremnek. Már gyűjtést is szerveztek, de Váradolaszi egyik földesura, Lajcsák Ferenc püspök megakadályozta a helytartótanácsnál a terv kivitelezését, így a kérdés lekerült a napirendről. Itt, Váradolasziban született a magyar színház-történet egyik jeles képviselője, Szigligeti Ede (Szathmáry József néven látta meg a napvilágot 1814-ben), a Liliomfi írója, 1875-től a Nemzeti Színház igazgatója.

A váradolasziak választották meg Szacsvai Imrét Várad országgyűlési képviselőjének 1848-ban, nem tudva még, hogy ezzel mártírrá tették, hiszen tisztségéből eredően mint az országgyűlés jegyzője szerkesztette és aláírta a Független-

ségi Nyilatkozatot. Ki is végezték ezért, szobra ott áll a Kőrös partján, rajta az emlékező sorok: *„Csak egy tollvonás volt a bűne.”*

Váradolasziban született 1809-ben Flór Ferenc, „a legmagyarabb magyar orvos”, ő szervezte meg az 1848-as forradalom katonai orvosi szolgálatát, majd Pest közegészségügyi szolgálatát. A városka szellemének szép példája, és egyben Vargha János vízmérnök, Vásárhelyi Pál munkatársa életének beszédes momentumai, hogy az 1836-os váradolaszi tűzvészkor a vízmérnök felesége nem a család ingóságait, hanem a Kőrös-szabályozás térképeit és a mérőműszereket mentette.

1850-ben a Kőrös jobb partján elterülő Olaszi egyesül az addig közigazgatásilag külön álló Újváros, Váralja és Velence településekkel, és létrejön a megközelítőleg huszonkétezer lakosú Nagyvárad. Ebbe a városba érkezik Fráter Erzsébet minden bizonnyal 1854 júliusa után, miután válását a férjétől, Madách Imrétől kimondták. A tragikus sorsú fiatalasszony ekkor 28 éves, kilenc esztendei házasság után magával hozza nagyobbik leánykáját, Jolánkát. Előbb apjánál, Fráter Józsefnél lakott a Bihar megyei Cséhtelken, majd Váradra költözött a későbbi Szaniszló utca 15. számú házba, ma Eminescu 19. „Lakásom Apolló utca 15. szám Fogtövi ház” – írja egy levél aljára, melyet férjéhez küldött Alsó-Sztregovára. Egyetlen anyagi forrása a Madách-családtól kapott évi 800 forint tartásdíj. A Fráter-lányt nem nevelték gazdálkodásra, takarékosra, gyakran került a hitelezők markába, javai, értékei, melyeket esküvője idején férjétől, Madách Imrétől kapott, a váradi zálogházba vándoroltak. Hosszú és keserves volt a megsemmisülés útja. Madách 1862-ben közli, hogy magához óhajtja venni leánykájukat, el is jön érte, és Sztregovára viszi anyja házába. A volt házastársak ekkor látják egymást utoljára. 1864 őszén a negyvenkét éves Madách meghalt. Ezzel Fráter Erzsébet előtt minden visszaút kapuja bezáródott, anyósa parancsára a sztregovai kúriába be se engedik, mikor gyermekeit látni akarja. A költő Madách egykori Lidérckéje, Az ember tragédiájának Évája, az asszony „méreg-

ből és mézből összeszűrve” jelleme gyenge volt ahhoz, hogy a kísértéseknek ellenálljon, meghasonlott lélekkel, lerongyolódva kóborolt Cséhtelek, Élesd, Margitta, Várad utcáin a szellemi és testi megsemmisülés felé. Szomorú sorsa a váradi ispotályban teljesült be 1875-ben. Milyen tragikus firtora a sorsnak, hogy ez a váradolaszi mizeriek (irgalmasrendiek) által alapított ispotály, az úgynevezett „koldusárpolda” éppen szemben volt azzal a Barátok templomával, melynek kriptájába menekítette Fráter Erzsébet földi maradványait a végső megsemmisülés előtt az akkor még plébános Tempfli József, amikor híret vette a váradolaszi temető felszámolásának. Madách Lidérckéjét utolsó útjára senki közeli hozzátartozója nem kísérte el. Gyermekei távol voltak, fia, Madách Aladár örökölte a rideg szívű nagyanya, Majtényi Anna jóvoltából a sztregovai birtokot, a kisebbik leány, Ara, a Lipótmezőn fejezte be életét, egyedül Jolán nem feledte el az anyjával töltött éveket, emléket mindvégig ápolta.

Fráter Erzsébet haláláról az első tudósítás 1875. november 19-én jelent meg a Nagyvárad című lapban, a cikk szerzője Erdélyiné Mikes Róza *„Gyermekei távol, dúsgazdag rokonai közel bár, de mégis távol tőle. Egy rokon maradt hű hozzá az ínségben, a nyomorban is, egy szellemgazdag rokon, ki gondoskodik a végtisztesség tételéről (...) rendezti a nagy szellemű író nevének temetését, mely a biharmegyei köz-kórházból szombaton menend véghez. Legyen boldogabb ott a síron túl!”*

A Temesi Lapok is megemlékeznek róla november 26-án: *„Egy nő tragédiája. Madách Imre az „Ember tragédiája” (sic!) halhatatlan szerzőjének neje szomorú véget ért. Férje halála óta mindig mélyebbre-mélyebbre taszították a csapások, míg végre a napokban elzüllött létét a biharmegyei köz-kórházban fejezte be.”*

A Bihar című váradi lap így búcsúzott tőle: *„Az ember tragédiája. Madách Imréné, a phenomenszerű költő neje a legnagyobb nyomorban halt el e hó 17-én Bihar megye köz-kórházában. Fájdalomból, az élet keserűségeiből csordultig telt poharat adott az elhunytak végzete.”*

Fenekig kiürítette. Hibáira vessen fátyolt a tűnő emlékezet, legyen hamvainak könnyű a föld!”

Az elhunytak nevét megörökítő anyakönyvben 359. számmal szerepel a bejegyzés: „A halott neve Fráter Erzsébet, néhai Madách Imre birtokos és országos képviselő özvegye. Születési helye Csécse, Nógrád vármegye. Lakása: állandó nem volt. Neme: nő, kora 45 év. A halál oka: eskór. Eltemetve: V.olaszi sírkert, nov. 19. A temetési szertartást végezte: Szikszai József rf. imával, Dankó Sándor énekező. Halálhírei helye: vármegyei kórház”. (A múlt században az „eskór” gyűjtőfogalmába sorolták az önkívülettel járó epileptikus rohamokat és az elmesorvadást is.)

A huszadik század első felében Nagyváradon megélné az érdeklődés Fráter Erzsébet személye iránt, a Szigligeti Társaság elnöke, Préd György újságíró a kor népszerű írójával, Gulácsy Irénnel kutatásba kezdett. A Fráter Erzsébet sírjáról addigra a fejfa régen eltűnt, mindössze egy személy akadt, aki meg tudta mutatni, hol a sírja. Az arcára sem emlékezett senki. Préd új fejfát állított a sírra, a szerencsétlen sorsú asszony alakjáról irodalmi alkotások születtek, Harsányi Zsolt háromkötetes regényt írt Madách életéről, Mohácsi Jenő kötetben dolgozta fel életét „Lidércke” címen, 1942-ben L. Kiss Ibolya regénye jelent meg, az „Erzsi tekintetes asszony”.

A nyolcvanas évekre a temetőt lezárták, a román kormány a teljes felszámolását helyezte kiállításba. A váradoszi temető felett kimondták az ítéletet, de előbb lassú csúfos pusztulásra kárhoztatták. A hetvenes évektől már a városba betelepített idegenek útjában állott, hiszen valott a tegnap városáról, egy számukra idegen városról. Vallott azokról az emberekről, akik hozzájárultak városuk felvirágzásához, tudósokról, művészekről, politikusokról, egyszerű polgárokról, akik a századelőn Váradot a Pece parti Párizsá tették, akiknek korában itt a modern magyar irodalom virágzott. De mindez nem érdekelte a frissen váradi lakossá vált idegen betelepítetteket, hiszen ők úgy tudták, hogy a város élete velük kezdődött. E sorok írója váradi

élete során gyakran látta, hogy a temetőt körülvevő tömbházak lakói feladott előző lakóhelyük füves terei, kertjei helyett új tereket kerestek, részeket ütöttek a temető kőfalán, birtokba vették a sírok közti füves tereket, szalonnát sütöttek, sört ittak olyan természetességgel, mintha kiránduláson lennének. Néha felhangzott idegen nótájuk is, vigadtak, nem gondoltak a holtakkal. Nem mondott nekik semmit a „Respicie finem!” intése, nem gondoltak ők a Végre, az élők önzésével vették el a holtaktól az utolsó birtokukat is, a kétlábnyi földet, amiben eddig nyugodtak. Nyugalom az itt alvóknak, háládatosság és tisztelet? Soha nem hallott szavak lettek ezek. A sírok között és felett mindenféle szemét, undorító hulladék hevert, a sírlapokat elmozdították, mőhő szemek a sírok mélyét kutatták kincsek reményében. Ha átmerészkedett az ember a bozótosvá vált ösvényeken, összetört koporsókat láthatott a feltörten tátongó kripták mélyén. A fejfákra és sírkövekre írott magyar neveket sok helyütt levésték, a sírköveket elvitték. A város múltját őrző magyar és zsidó halottak nyugalomát már senki nem tisztelte. Pedig ezek a parcellák – mint egy hatalmas könyv lapjai – a város múltjáról meséltek, de ki volt már ekkor erre kíváncsi.

A váradoszi temető több száz éves, szerepe hasonlatos volt Kolozsvár nevezetességéhez, a Házsongárdhoz. Bár nem olyan ódon, és talán nem vallja magáénak egész Erdély, hiszen nem büszkélkedhet félezer éves múlttal, de ugyanúgy vall egy város múltjáról, mint az ismertebb kolozsvári.

Az összetört sírkövek látványa, a nomád tüzek nyomai a kriptákban, a sörös, boros üvegek az ezredvégről adnak lesújtó képet a holtakat sem tisztelő emberről.

A temető felszámolása 1982-ben hivatalosan is megkezdődött. Akinek nem volt már hozzátartozója, hogy halottját máshova vigye, annak síremlékét, csontjait minden kegyelet nélkül eltüntették. Ekkor került a váradoszi sírkertből a Barátok templomának kriptájába a templomot és a város sok más nevezetes épületét tervező Rimanóczy Kálmán és családja. Itt lelt végső

nyugalomra Károlyi Ireneusz József, a váradi premontrei gimnázium nagyhatású kísérletező fizikatanára, aki váradi éveiben tökéletesítette az elektromágneses hullámok vizsgálatát, aki már Marconi előtt ismerte és leírta a drót nélküli távírás elvét, és 1896-ban, alig néhány hónappal a röntgensugarak felfedezése után már megalkotta orvosi vizsgálatokra is alkalmas laboratóriumát. Itt kapott helyet Farszádi Kovács Mihály is, 1848-ban Bem tábornok tiszti segédje, Kertész Miksa, a bihari tájak flórájának és faunájának kutatója és leírója. Így gyarapodott további halottakkal a Barátok templomának kriptája, amelyről az 1749-es alapzat kibontásakor kiderült, hogy száznál több korábbi halott földi maradványait rejt, de maradt hely a korábbi temetőjükből elűzött halottaknak is.

És ide került szegény Fráter Erzsike is, aki ugyan reformátusnak kereszteltetett, s bár ő életében soha nem törődött felekezeti dolgokkal, most holtában is jól megfér a többiek mellett új nyughelyén. *„Szent böjtű kámzsás barátok szép árnyéka veszi körül”* – mondjuk Adyval. Új nyughelyének márványtábláján ez a felirat olvasható: *„Könnyű ítélni a felületesnek.”*

A barokk székesegyház (ma már bazilika) altemplomába kerültek a korábbi egyházi méltóságok mellé újabb tudós papok a váradoszi temetőből, mint Ipolyi Arnold püspök, a honi közművelődés fáradhatatlan harcosa, a néprajz és művészettörténet magyar kutatója, aki 1886-ban halt meg. Ide került Bémer László, egykori váradi főpap, aki Kossuth oldalán állva a Függetlenségi Nyilatkozatot püspöki körlevélben hirdette ki, ezért 1849-ben halálra ítélték, majd ité-

letét húszévi várfogságra változtatták. Róla neveztek el később Váradon azt az impozáns teret, melyre a század elején a színházat építették. Velük együtt pihen új nyughelyén Rómer Flóris kanonok, aki szintén börtönben szenvedett 1849 után, majd kiszabadulása után a hazai régészet és történelemtudomány ismert képviselője lett.

A váradoszi temető helyén ma park van, a padokon fiatalok ülnek az elsimított sírok fölött, de erről ők mit sem tudnak, ők már egy új kor szülöttei, melyben, úgy tűnik, nem szokás a temetőket tiszteletben tartani. Azon sem csodálkozik senki, hogy a hatalmas ciprusokat miért ültették a parkban ilyen szeszélyesen szabálytalanul. Hát bizony azért van ez így, mert ezek a temető ciprusai, hajdan szerető kezek a drága halott fejéhez ültették, és gondozták, ápolták az enyhét adó fát. Ma alatta szotyolát köpködnek. Így van ez bizony ebben az értékektől megfosztott korban. De maradt még valami egy játszótérnyi helyen a volt temetőből: romhalmaz és szeméttelap, közepén egyetlen kápolnával, melynek homlokzatán félig levert grófi címer árválkodik. Aki ide merészkedik, vigyázva lépjen, ide szükségleteiket elvégezni térnek be az emberek. Bizonyára alábbhagyott az építési kedv, már nem terjeszkedik a lakótelep, senkit nem kényszerítenek faluról városra költözni, netán pénz nincs a tereprendezésre. Vagy már senki szemét nem bántja a látvány? Nem akad senki, aki azt mondja, ember, tiszteld a temetőket! Szívleld meg a nagycenki Széchenyi család kriptájának feliratát, miközben alászállsz a holtak nyughelyére, olvasd el üzenetüket: *„Voltunk, mint vagytok, lesztek, mint vagyunk.”*

■ *Serdültné Benke Éva*

Összefogás a vasútállomás egykori festményeiért

Rühl Gizella Szabó Dezső képeiről

Egy igen nagyszerű, különleges civil kezdeményezés indult Szekszárdon a múlt évben a Víz'P'Art Közalapítvány gondozásában. Szabó Dezső (1971-ben elhunyt) festőművész által készített, és az 1980-as évek elejéig a szekszárdi vasútállomás várótermét díszítő falfestmények újralfestését közadakozásból szeretnék megvalósítani. A gyűjtés igen szép eredményeket mutat. Az eddig eltelt időszak sikeréről, valamint a festő munkásságáról Rühl Gizellától, a Víz'P'Art Közalapítvány titkáráról, a TolnaArt internetes művészeti oldalak vezetőjétől kértem tájékoztatást.

- Mikor indult a kezdeményezés?
- 2006. március 8-án nyitottuk meg Szabó Dezső kiállítását a megyei múzeumban, és akkor jelentettük be a gyűjtést a vasútállomásbeli képek újralfestésére. Nem faliképként, nem szekkóként, hanem pannóként, tehát szétszerelhető, mobilizálható kivitelben, hogy ne juthasson arra a sorsra, mint az eredeti.
- Mit kell Szabó Dezsőről és képeiről tudni?
- Szabó Dezsőt Szekszárd festőjeként tartják számon. Bár Siklóson született (1888-ban), 1906-tól Szekszárdon élt. Néhány éven keresztül budapesti műtermében folytatta művészi tevékenységét, de teljesen soha nem szakadt el Szekszárdtól, s öregkorát is itt töltötte. 1937-ben

megnyerte azt a pályázatot, melyet az akkor bővített szekszárdi vasútállomás díszítésére írtak ki. Így készült el három nagyméretű falfestménye, a Szekszárdi szüret, a Sárközi vásárnap és a Szekszárdi vásár c. képe. A három falfestmény kb. 150 négyzetméter alapterületet töltött ki. A képeket lassan kikezdte idő, és a nyolcvanas évek elejére a falakról lepusztultak, megsemmisültek. Helyükre Patai László festőművész két nagyméretű pannója került. Azoknak az embereknek a szívéhez viszont, akik a 60-70-es években Szekszárdon vasúton közlekedtek, hozzáérttek a festmények, az ő szívükben tovább élnek az eredeti, régi színes, idilli hangulatú képek.

Mise után a Sárközben

Szekszárdi szüret

– A gyűjtés milyen formában zajlik?

– Nem csupán pénzadományokat kértünk, hanem minden olyan dolgot, amely valahol feleslegessé vált. Eddig több mint tízezer tárgyat kaptunk, a legegyszerűbb apróságtól a legértékesebb tárgyig, beleértve a bőr ülőgarnitúrát vagy nagy értékű festményt. Az elmúlt évben rendeztünk öt bolhapiac közül négyet a Garay téren, egyet a Korzó előtt tartottunk. Idén hat hasonló bolhapiacot tervezünk. Megpróbálunk minden olyan nagy rendezvény mellé betársulni, ahol sok ember megfordul. A múlt évben a kapott adománytárgyakból műtárgyvásárt, jótékonsági kiállítást is rendeztünk. Eddig 4,5 millió forintot sikerült összegyűjtenünk. Minden segítséget elfogadunk, köszönettel veszünk. Paksról is kaptunk adományokat, támogatást. Berta Alexandra citeraművész és népdalénekes például az első megjelenésünkön muzsikus társaival együtt ingyen fellépést vállalt. Látogatócsalogató műsorukkal nagyon nagy sikert arattak. Csodálatos érzés megtapasztalni az emberek önzetlenségét. Nem hittem volna, hogy a mai nehéz gazdasági helyzetben képesek emberek megmozdulni egy festményért.

– Melyek a további célok?

– A célunk, hogy 2008 végére, amikor Szabó Dezső születésnapjának 120. évfordulóját ünnepeljük, elkészüljenek ezek a képek. Az avatás aktualitásához ünnepélyességéhez hozzájárul egy másik jelentős évforduló is. 2008-ban lesz ugyanis 125 éve annak, hogy az első vonat be-

gördült a szekszárdi vasútállomásra. Amennyiben az adománygyűjtés sikere megengedi, akkor egy Szabó Dezső-albumot is szeretnénk megjelentetni. Ez lehetne egyben az első kötete annak a Tolna megyei képzőművészeti albumsorozatnak, ami nekem titkos vágyam. Úgy gondolom, az itt élő nagyon sok tehetséges művész igazán megtisztelhetné azzal, hogy egy albumot jelentetünk meg róluk. Ez azonban még csak elképzelés, jelenleg a gyűjtés a legfontosabb feladatunk. Amit a legcsodálatosabbnak tartok az egész akcióban, hogy több ezer ember megmozdult. Ki azzal, hogy odaadta megunt könyveit, ki azzal, hogy az asztal mögött fogadta a böngészőket, ki pedig jótékonsági koncerten való fellépéssel. Sok cég segített bennünket különböző tevékenységgel, ezért is mondhatom, hogy rendelkezünk úgynevezett támogató képeslappal, emblémás lufival és terítővel, mely sokat segít abban, hogy egységes színezettel és formában tudjunk megjelenni a nyilvánosság előtt. Mindenkinek köszönjük a segítségét, és továbbra is várjuk a készséges adakozókat. Amennyiben valaki az szja 1%-ával támogatni kívánna bennünket, akkor a Víz'P'Art Közalapítvány javára, az 18851698-1-17 adószámon megetheti.

– További sok sikert, eredményes gyűjtést kívánunk!

■ Lovásziné Anna

Új pákai verseskötet

„Emlékeim társaságát” a szerzők

Sárközy vasárnap

A Paks és a környékbeli költők által írt versek gyűjteménye, amely a szerzők emlékeire emlékeztet. A kötetben szerepelnek olyan versek is, amelyek a szerzők életéből és munkásságából szólnak. A kötetben szerepelnek olyan versek is, amelyek a szerzők életéből és munkásságából szólnak. A kötetben szerepelnek olyan versek is, amelyek a szerzők életéből és munkásságából szólnak.

A kötetben szerepelnek olyan versek is, amelyek a szerzők életéből és munkásságából szólnak. A kötetben szerepelnek olyan versek is, amelyek a szerzők életéből és munkásságából szólnak. A kötetben szerepelnek olyan versek is, amelyek a szerzők életéből és munkásságából szólnak.

Új paksi verseskötet

Komáromi János gondolatai a szerelemről

Újabb verseskötet színesíti Paks város kulturális palettáját, gazdagítja irodalmi gyűjteményét. Megjelent Komáromi János „...a neveddel alszom el” című, csak szerelmes verseket tartalmazó kötete. A könyv négy fejezete – eszmélés, lángolás, vágyódás, megnyugvás – a szerelem „életútjának” megfelelően tagolta külön-külön egységbe a kötetben szereplő 67 verset.

A könyv bemutatójára 2007. február 12-én este a paksi Városi Művelődési Központ nagyklubjában került sor. Az összegyűlt barátokat, ismerősöket, a nagy számban megjelent érdeklődőket Préházi Ildikó, az est házigazdája köszöntötte. A költő gondolatait, a lírai sorokat Csordás Tímea, Várszegi Viktor és Vidákovics Sámuel „keltette életre”, s ki-kí a maga átélésével, érzelmi hevületével tolmácsolta a közönség felé. Bodroghalmi László pedig megzenésített formában, énekelve, gitárkísérettel mutatta be a verseket. A felhangzó költemények élménye és a versek szerzőjével, Komáromi Jánossal folytatott beszélgetés kellemes hangulata igen élvezetessé varázsolta a könyvbemutatót.

Komáromi Jánost sokan ismerik városunkban. Családjával Pakson él, három gyermeke van, 48 éves. Évekig dolgozott az atomerőműben és tanított az ESZI-ben. A város közösségi életéből is kivette a részét, s teszi ezt ma is, hisz korábban képviselő-testületben intézett ügyeket, újságokban publikált és televízióban vezetett kvízműsort, manapság is tanít, és kezeli Paks város önkormányzatának honlapját.

„Verselő” c. weblapjáról többek között a következőket tudhatjuk meg róla:

„Koma vagyok. Vagyis polgári nevemen Komáromi János.

...Az az igazság, hogy meglehetősen későn vettem tollat a kezembe, azzal a céllal, hogy valami irodalomhoz hasonló dolgot alkossak. Pontosan nem tudni, mikor is volt ez az esemény, de az tény, hogy az első megmaradt művek 1981-hez és a szerelemhez kapcsolhatók. Akkoriban ismertem meg jelenlegi feleségem, és hozzá írtam azokat a verseket, amelyek az általa megőrzött levelekben meg is maradtak.

Azóta különböző intenzitással és meglehetősen nagy szünetekkel írogattam verseket...

A versírás iránt az internet keltette fel ismét az érdeklődésemet. Meglátogattam néhány verses oldalt... és fel is tettem néhány írásomat...A fogadtatás arra készítetett, hogy elkezdjek újra írni. Azóta nagyon sok verset írtam. Az átlag biztosan napi egy fölött van. Idő közben megalakult a Művészetek Szigete, ahol az indulás óta jelen vagyok. Olvashatók a verseim a Közkincs és a Napvilág Íróklub versportálon is. Tagja vagyok az Irodalmi Rádió alkotói csapatának, és több versem elhangzott a műsorokban, a felolvasóesteken, megjelent a kiadványokban...

Komáromi János „...a neveddel alszom el” verseskötete szinte kínálja magát, sugallja, hogy vegyük kezünkbe, lapozzunk bele, és ne tegyük le, ne váljunk meg tőle, magunkkal vihetjük bárhova, hisz a kabátzsebben is elfér.

Aki beleolvas, nehezen tudja letenni. A kötet az őszinte, simogatóan kedves, meghitt érzelmek, és a forrón lobogó, szerelmes vágytól fűtött érzések, gondolatok olyan sokszínű világát mutatja be, mellyel képes mindenkihez szólni, a lelkeket megérinteni. Egyik vers után egy újabb olvasására vágyunk, és rátalálhatunk benne saját érzelmvilágunkra is. Ez a könyv nemcsak a fiatalok, az ifjú szerelmesek kezébe illik, de az idősebb, érettebb korosztály is magáénak érezheti. Ez a verseskötet mindazokhoz íródott, akik szeretik a szépet, a szavak játékát, a lélekhez szóló gondolatokat, és örömmel fogadják az emberi érzések benső megnyilatkozását.

■ Lovásziné Anna

Utószó

Dunakömlőd monográfiájához

Egy monográfiát nem lehet befejezni, hisz az élet megy tovább. Én 30 évnél újabb történeteket már nem írtam le. Így teszik és tették a régi írók is. A monográfiát az 1970-es évekkel lezár- tam. Azért az utószó jogán Dunakömlőd jelené- ről és jövőjéről némi képet kell, hogy adjak.

Községünkben sok ember vidékre jár dolgoz- ni, különböző városokba, főleg Budapestre. Az ipar is megjelent nálunk a FORST Kft. révén. Több embernek ad munkát. Dunakömlőd terüle- ti fekvése a vasút, a 6-os számú közlekedési út, az új 6-os út, mely lassan megépül, szintén átha- lad községünkön, mind lehetőséget ad újabb ipar telepítésére.

A mezőgazdaság terén a nagy része a határ- nak nagyüzemi módszerrel növényt termel a Dunakömlődi Agrár Rt.-én keresztül, kitűnően működik. Sok meredek oldal, ami nem művelhe- tő, mezőgazdaságilag parlagon van. Ezeket a jövőben be kell erdősíteni. Ezen a téren nagy le- hetőségek vannak az Európai Unió keretein be- lül. Komoly pénzforrást jelentene a községnek és biztosítaná a foglalkoztatását a felesleges mun- kaerőnek. Az erdő sokkal több hasznot hozna a telepítések kezdetétől évtizedeken keresztül, hosszú távon mindezek lehetőséget adnának Dunakömlőd önállósodásának, Pakstól való kü- lönválásának.

Nagy lépés volt a települési részönkormány- zat megalakulása is. Sajnos azonban minden Pakson dől el Dunakömlőddel kapcsolatban. A település részönkormányzatának nincs önálló jo- ga a döntésekben. Ez nagy hiba, mely sürgősen korrigálásra szorul.

Sok új ház épült, melyek már korszerűek és kétszintesek. Új utca kialakításával segíti a tele- pülés az építeni szándékozókat. Sajnos igen ke-

vés házat korszerűsítenek régi stílusban a védet- té tett házak közül. A régi tejcsernok helye is, re- méljük, lassan átalakul szolgáltatóházzá. A mű- velődési házat tévesen faluháznak nevezik, Dunakömlőd ugyanis már 1889 óta nagyközség volt, egész a Pakssal való egyesülésig.

Egy vicces mondás úgy hangzik: „Akkor lett város Paksból, amikor Dunakömlődhez csatol- ták.” Ezen csak nevetünk, pedig ha Dunakömlőd történelmét nézzük, az őskortól a római koron keresztül a kuruc harcokig, ez valóban így volt, hiszen Dunakömlőd területét már akkor is lakták emberek, és virágzó élet volt itt, amikor még Paks nem is volt sehol. Még a honfoglalásnál sem telepedtek le ott őseink.

A Dunakömlődért Egyesület sokat tett a köz- ség fejlődése érdekében, de lassan át kell adni a helyet a fiataloknak, ők építsék azt tovább, amit mi megtettünk és teszünk a fejlődés érdekében. Remélem, egyszer eljön az az idő, még szeret- ném megérni, amikor átveszik tőlünk a staféta- botot.

Végül, de nem utolsó sorban, szeretnék mindazoknak köszönetet mondani, akik segítet- tek a monográfia létrehozásában, megteremté- sében. A könyv kiadásának nagy gondjait segí- tették erkölcsileg és anyagilag megvalósulni.

Elsősorban a Dunakömlődért Egyesület veze- tőségének és tagjainak, akik felkértek a mono- gráfia megírására. Ezen a téren mindenben tá- mogattak.

A helyi település részönkormányzatának, an- nak elnökének, Kern Józsefnek és Forster József- nek név szerint.

Bodó Katalinnak, a művelődési ház igazgató- jának, aki a kezdettől fogva mindenben támoga- tott, sokszor saját munkáját is félretéve.

Azon kívül a helyi lakosoknak, akik segítettek kutatásaimban, fényképekkel láttak el a régi időkről, és mindig biztattak, bátorítottak munkámban, melyet 35 éven keresztül végeztem. Nekik köszönhetem, hogy lokálpatriótává, igazi kömlődivé lettem.

Községünk már három köztéri szoborral is rendelkezik. Az 1914–18-as emlékmű restaurálásra szorul. Tetejére fel kell tenni az eltávolított keresztet. Négy oldalára vissza kell helyezni a hősök névsorát, melyet ismeretlenek az 1950-es években eltávolítottak róla.

Évente megkoszorúzzuk Schilling Roger emléktábláját, és Imsósban Bottyán János és az imsósi sáncokat védő hősök kopjafáját. Remélem egyszer a hősök ünnepnapjára a II. világhá-

borús emlékműnél is lesz koszorúzás. Ha valaki elmegy az emlékmű előtt, ne felejtse el fejét meghajtani vagy kalapját megemelni.

A jövőben is meg lesz a korszerű orvosi rendelő, és lesz körzeti orvosunk.

Szeretném még megírni, hogy újra lesz Dunakömlődön általános iskola.

A sportkör szépen működik, reméljük a jövőben más sportágak is erőre kapnak, nemcsak a labdarúgás, melyre igen büszkék vagyunk.

Azt mondják, a mai fiatalok nem törődnek a községgel, csak a szórakozással. Szeretném, ha ennek az ellenkezőjét bebizonyítanák a mi fiataljaink, hiszen a jövő rájuk épül.

■ *Hegedűs János helytörténész*

Jámbor Pál levele 1844-ből

Jámbor Pál életművéről dokumentumokat gyűjtve Szinnyei József leírását olvastam (Magyar írók élete és munkái). Az 1897-ben Budapesten megjelent V. kötet említi: „Levele Rummyhoz 1844-ből”. A forrás megjelölése alapján fordultam a Magyar Tudományos Akadémia illetékeséhez. Nagy örömmre kiderült, hogy az eredeti levél épségben megvan, másolatot kértem és kaptam. E helyen is köszönöm. A levél címzettje. Rummy Károly György bölcseleti doktor, táblabíró, jogtanár (Igló, 1780. november 18. – Esztergom, 1847. április 5.). Mellékeljük a levélmásolatot, csatolva a szöveg gépírással változatát.

A levél Óbecsén keletkezett 1844 őszén, az évben került Jámbor Pál a községbe. Jámbor Pál Tiedge Uránia c. tanköteményének magyar nyelvű kiadásához keres fordítótársával, Katona Antallal, előfizetőt. A levél rendkívül személyes, tiszteletet adó. Az előzményeket illetően forrásunk Csonka Ferenc Hiador c. kismonográfiája. A tárgyunkhoz tartozó részletet kiemeljük:

„1844. júniusában eljött a felavatás napja. Hosszú lelki előkészület után Girk püspök őt is felszentelte. Első szentmiséjét Pakson mutatta be. Rövid pihenő után megkapta kinevezését, egyházi felettesei Óbecsére küldték káplánnak. Az utolsó napon még meglátogatta édesanyja sírját. Érezte, hogy most lép be az igazi életbe. [...] Lelkipásztori munkájának végzése közben, egyre határozottabban tudatosodott meg benne az a gondolat, hogy költő lesz. Elővette lantját s mindjárt egy nagyobb munkába kezdett. Szádvár címen epikai költeményt írt a lázadó Vathárról. Még ez év őszén kiadta nyomtatásban is. [...] Alig fejezte be Szádvárt, újabb tervet forgatott fejében. Tiedge Urániáját kezdte fordítani. Katona Antal hívta rá fel a figyelmet. Katona ugyanis a lefordított száraz anyagot nem bírta költői formába önteni. Ezt vállalta magára Hiador. A munka lassan haladt, néha hetekig szünetelt. Végre 1845 tavaszára elkészült.”

Több mint másfél évszázaddal ezelőtti írásmű bemutatása megtisztelő. Jámbor Pál életének egyik részletét világhíthatjuk meg.

■ Dr. Vértes László

Óbecse, Nov: 25-én 844.

Tekintetes Úr!

Hirlapok utján bátrak valánk Önt
az általunk magyarosított
"Urania"-ra nyitandó előfizetési -
ív elfogadására megkérni. -

Jelen soraink által felújít-
va kérelmünket egyszersmind
küldjük az aláírási - ívet. -

Kik is tapasztalt buzgósá-
gába ajánlottak kellő tisztelet-
tel vagyunk

Tekintetességednek

tisztelő szolgáló
Jámbor Pál és Katona
Antal

Óbecse, Nov: 25-én 844.

Tekintetes Úr!

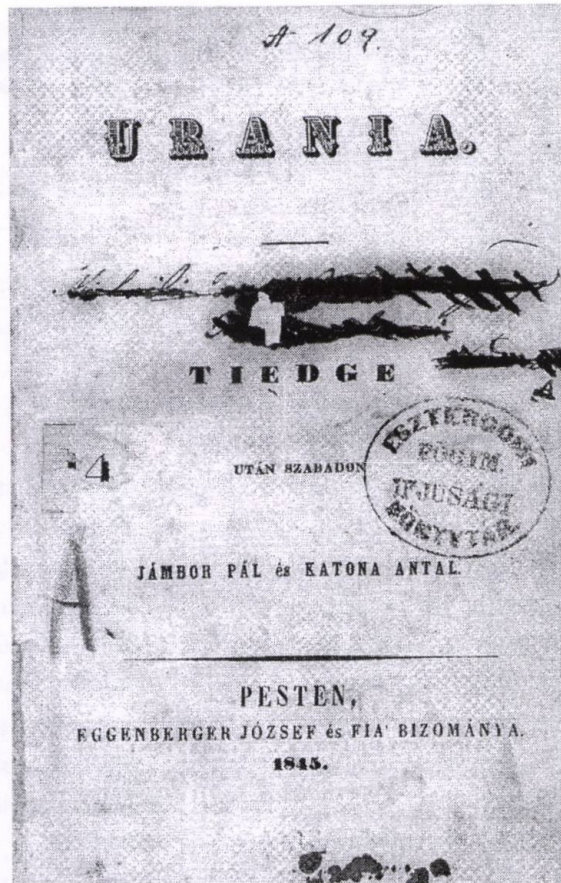
Hirlapok utján bátrak valánk Önt
az általunk magyarosított
"Urania"-ra nyitandó előfizetési -
ív elfogadására megkérni. -

Jelen soraink által felújít-
va kérelmünket egyszersmind
küldjük az aláírási ívet. -

Kik is tapasztalt buzgósá-
gába ajánlottak kellő tisztelet-
tel vagyunk

Tekintetességednek

tisztelő szolgáló
Jámbor Pál, és Katona
Antal.

— 166 —

JEGYZETEK.

Az első énekhez.

San Pedro, hős korszak hős, miután honának zsarnokai a Genuaiak elleni merénylete balul ütött ki — nejevel Vaninával, és gyermekeivel Franciaországba menekült — ott hona' részére segédforrásokat keresendő — A' Genuaiak Vaninához fordultak oly ajánlattal, hogy ha férjét reá bírja, a' visszatérésre, ennek minden elköszönt javait visszaadtnak. — Vanina ingadozott eleinte, míg — utoljára egy vallás' szolgája által, ki gyermekeinek oktatója volt, reá hagyá magát beszélni a' Genuaiak' kiváratára, s hajóra ült. — Férje utoléré és hűtlenségét szemére hányva — meggyilkolá.

Második énekhez.

Orion, a' legszebb, és tündöklőbb csillag, a' déli csillag-csoportok alatt:

Hattyu, északi csillagzat — a' tejuton.

Szűz, az északi ég' legszebb csillagainak egyike.

Syrius, eleven tűzű álló csillag, az ég' déli oldalán.

Uranus, naprendszerünkhez tartozó nem rég felfedezett planeta — 400 millió mértföldnyi távolra a' naptól.

Venus, egy előttünk ismeretes planeta.

Harmadik énekhez.

Kassandra, Priamus trójai király' leánya, ki megjövendölte Trója' bukását.

Peneus, Görögbon' folyama.

Hellas, Görögbon' régi neveze.

— 167 —

Negyedik énekhez.

Las Casas — Mexicoban chiappói püspök volt — 1542-ik évben egy iratot bocsátott, melyben módokat javált India' javításaira, s azt ötödik Károly császárnak meghülde — később hatalmas szózatot emelt az Indusokat rabigára fűző zsarnokság ellen. — E' tettei nyilvános üldözésnek tevék ki őt, — s ő megtartá bálorságát — bár vérző kébellel — hogy segíthessen a' keresztény Indusokon, javálá az ezekről levett jarmot a' szegény feketék' nyakára tenni. — Itt kezdődik a' rabszolgaság' korszaka.

Las Casast, csupán kénytelenség inditá e' teitre, melytől keble visszahorzadt.

Ötödik énekhez.

Fontenelle — a' híres francia író 100 éves lett — Mindégig megtartá lelki éberségét, csupán néhány évvel halála előtt érzé, látását és hallását gyengülni.

Buffon, a' neves író és tudós, fővény miatt faldalmak közt végzé életét.

Hatodik énekhez.

Második Pülöp spanyol király, a' hiu — nagyraagyó, és zsarnok.

Szép szónak nem szegik szárnya

Gondolatok Gálosi János könyvéről

Egy gazdag és eredményes tanári életpálya szakmai tapasztalatát összegzi nyelvünkről Gálosi János paksi középiskolai tanár könyve.

Több okból örülhetünk annak, hogy megszületett ez a munka. Először is azért, mert a kötet minden sorából érezhető, hogy szerzője kiváló szakember, egyszersmind nagy hatású tanár-egyéniesség, az anyanyelv-pedagógia mestere. Másodsor azért, mert napjainkban a nyelvi műveltség erősen háttérbe szorul, a hagyományos értékek átalakulóban vannak, ezért nyelvi-ileg is elbizonytalanodó korunkban nagy szükség van a hiteles útmutatásra, a szakszerű eligazításra és az emberi hangra.

Az utóbbira különösen. A tapasztalt pedagógus érzékenységgel alakítja tanítványai szemléletét, nem rejti véka alá azt, amit napjainkban oly sokan elleneznek: a szándékos ráhatást, a határozott, egy irányba mutató befolyásolást, röviden, a nevelést. Tanítani és nevelni kívánja olvasóit, ebben az esetben a középiskolás korosztályt, és célját maradéktalanul el is éri. A tapasztaltabb és az idősebb jogán mintegy vezetője, mestere, lámpása tanítványainak, akikkel nem alá-főlé rendeltségi, hanem közvetlen, bizalmas, baráti viszonyban van. Mindez a hangnem végigvonul a könyvön, és így közel kerül ifjú olvasóihoz.

A könyv műfaja egyetlen szóval nem határozható meg, ez egyben érdeme, újdonsága is: mindenekelőtt a nyelvi szinteknek megfelelő nyelvleírás, tehát a leíró nyelvtan alapjainak ügyes összefoglalása, nyelvhasználati útmutató, hagyományosan nyelv művelő munka, de témája a stilisztika és a szövegtan is, az utóbbin belül pedig a szövegszerkesztés, valamint a szövegelemzés. A nyelvi szinteknek megfelelő építkezés azt jelen-

ti, hogy a kisebb egységektől haladunk a nagyobbak felé: hangtan, szótan, alaktan, jelentés- tan, szószerkezettan, majd az egyszerű és az összetett mondatok, s mindezek fölött pedig a szöveg.

De mindez szerencsére nem így jelenik meg a könyvben. A szaktudományos szerkezeti vázlat után lássuk, hogyan dolgozza föl mai nyelvhasználatunk legfrissebb tudnivalóit a befogadókra tekintettel lévő szerző. Olyan formát választ, amellyel az elvont fogalmakat mindenkire közel tudja vinni, korosztálytól függetlenül. A nyelvtani ismeretek elsajátításának, megértésének ugyanis az az egyik legnagyobb nehézsége, hogy absztrakt voltuk – ráadásul a többszörös elvonatkoztatás – miatt nem állnak közel sem a gyerekekhez, az iskolás korosztályhoz, sem pedig a felnőttekhez, az átlagemberhez. Ezen segít a képszerűség, a metaforák használata. Ily módon ugyanis elképzelhetővé válnak az olyan „nemszeretem” fogalmak, mint például az alanyi ragozás, a tárgyias szószerkezet vagy az állapothatározói összetett mondat. Gálosi János a világmindenséget leképező nyelv egészét az univerzum kisebb-nagyobb egységeihez hasonlítja: a hangok birodalmából indulunk ki, s a rövid fejezet után eljutunk a szavak országába, majd konföderációt alkotunk, azaz létrehozuk a szószerkezeteket.

Egy kicsit maradjunk az utóbbin belül. Igen kifejező címek (egyben szóképek) fémjelzik az alfejezeteket: Váltott partnerekkel (A szintagmák); Egy harmonikus házasság (A hozzárendelő viszony: az alany és az állítmány); Húbéri lánc: a vazallusok világa (A bővítmények); Az alakoskodók (Az álszintagmák); A nyelv virágai (Az állandósult szókapcsolatok). – A teljesség igénye nél-

kül ennyit ízelítőül a szószerkezetek fejezetéből. Folytassuk áttekintésünket a nagyobb egységek felé: a mondat még nagyobb birodalma után jön a nyelv galaxisa, a világegyetem, benne a Tejút (a bekezdések), a Nap (a tételmondat), a bolygók (a tételmondat kifejtése), a holdak (a kulcsszavak), az üstökösök (a jellemszavak). Ezt követi egy kis kalózkodás a Stílus nevű galaxisban, végül pedig utazást teszünk a csillagközi térben, ahol többek között kvázárokkal, szuper-nóvákval, vörös óriásokkal és fehér törpékkel ismerkedünk meg – másképpen, szakszerűen: szövegelemzést kapunk új módszerekkel.

Ezzel a sajátos ábrázolásmóddal új dimenziók nyílnak meg előttünk, és bár részletről részletre haladunk nyelvünk megismerésében, végül is olyan szintézis alakul ki bennünk, amelyet a hagyományos nyelvtanítás nem képes létrehozni. Ez pedig az összefüggések feltárása, a nyelv egységben való láttatása, ami fontos szemléletalkotó tényező, a mai korszerű nyelvelméletek alapja.

Ha a formai dolgoknál maradunk, mindenképpen kiemelendő a szerző sajátos szimbólumkészlete, amellyel ügyesen árnyalja szavainak jelentését, hangulatát, egyben többféle szempontból minősíti is őket. A legújabb kommunikációs rendszerekből kölcsönözve – SMS, e-mail –, a mosolyikonokra emlékeztető ötlet alapján különféle beszédes jelekkel ad eligazítást az olvasóknak arról, hogy milyen hatású szó következik: többek között a szív a példaértékű, érzelem-gazdag, egyedi nyelvi eszköznek, a mosolygós arc a helyes, magyaros nyelvhasználatnak, a közömbös arc a még elfogadhatónak, a lebiggyesztett ajkú ábrázat a helytelen szónak, hibás, kerülendő alaknak, a bomba a durva hibának a jele.

Gálosi János szelíd szigorral értékeli nyelvünk változásait. Alapelve az igényesség, a hagyományörzés, de nem zárkózik el az újtól sem. Ám az utóbbival csínján kell bánni, és mérlegelni kell többféle szempont figyelembevételével, így meghatározó a közlési helyzet, a beszélgetőtárs, a téma, a műfaj. Milyen nyelvhasználati té-

mákról esik szó? Csak néhány, kiragadva: a szótevéstés, a szinonimák használata, a közhelyek, a szólások szépségei és hibái, a terpeszkedő kifejezések. Részletes útmutatást kapunk arról, hogy milyen leleményei vannak a diáknyelvnek, s mindezeket hogyan értékeljük. Szó van a nyelvi babonákról, tehát a közvélekedésben helytelenül rögzült nyelvtani álszabályokról, amelyek nemzedékről nemzedékre tévesen öröklődnek, és felszámolásukban feltétlenül számítanunk kell a tanárookra. Találkozunk nyelvi érdekességekkel: a szavak eredete, története, életkora. Ha pedig hátrább lapozunk a könyvben, szövegelemzést kapunk prózai és verses műről (Hahn István: Az időszámítás története; Petőfi Sándor: Szeptember végén).

Ne feledkezzünk meg a kötet végén található rendkívül gazdag bibliográfiáról sem. A több mint 120 könyv adatait tartalmazó jegyzék rendkívül körültekintően készült, és támpontot nyújt az önálló kutatómunkához. Emellett nagyon fontos, hogy megtaláljuk benne az utóbbi években megjelent főbb nyelvtanokat, kézikönyveket, szótárakat, amelyek száma – s egyáltalán: a nyelvészeti kiadványok száma – újabban örvendetesen gyarapodik. De a szerző felhívja ifjú olvasói figyelmét arra is, hogy ne elégedjenek meg az itt található művekkel, és bátran használják az internet keresőprogramjait. Az irodalomjegyzéket még hasznos tárgymutató is követi, segítve a kötetben az eligazodást, és két nyelvtani táblázat mutatja be a nagyobb összefüggéseket.

A Holnap Kiadó gondozásában megjelent, középiskolásoknak szánt, közel 200 oldalas munka csupán a nyitány: a szerző terve, hogy az általános iskolásoknak és a felnőtteknek is készít hasonló nyelvi útmutatót, az életkori sajátosságok figyelembevételével. Kívánjuk Gálosi tanár úrnak, hogy legyen ereje hozzá, és kíváncsian várjuk megvalósulását.

■ Zimányi Árpád

Suhai Pál

BEVEZETŐ

Suhai Pál, a paksi származású, Budapesten élő költő, tankönyvíró *Gyermekrajzok* című, gyermekverseket s illusztrációként igazi gyermekrajzokat tartalmazó kötetének bemutatójára 2006. június 6-án került sor a művelődési házban. A könyv verseire a budapestiek mellett paksi tanulók is komponáltak gyermekrajzokat. Ez utóbbiak munkáit a könyvbemutató alkalmából külön gyermekrajz-kiállítás keretében mutatták be az érdeklődőknek (a könyvtár galériáján).

Suhai Pál neve nem ismeretlen az irodalom iránt érdeklődő paksi közönség előtt. Tankönyvcsaládjának (*Irodalom, művészet az alteritás korában 1-3.*), majd válogatott és új verseit tartalmazó kötetének (*Kísértetek kora*) megjelenése alkalmával is találkozhattak vele az érdeklődők (a Pákolitz István Könyvtár könyvbemutatóin, 2005-ben és 2006-ban). Bár a találkozások fönti alkalmi lehetőséget adtak Suhai Pál személyes megismerésére, talán nem árt, ha betekintünk a költő szakmai önéletrajzába is, melyet újabb – készülő – könyvének kéziratából vettünk (s rovatunk 2. részében közlünk). A *Közoktatás vagy tömegiskola* munkacímet viselő tanulmánykötet a szerző több évtizedes tanári tapasztalatait oktatáspolitikai és tantárgy-pedagógiai tanulságok figyelembevételével foglalja össze (önéletrajza is ezen törekvések szolgálatában fogalmazódott meg).

Ezt követően, még mindig Suhai Pál pedagógiai tevékenységénél időzve, 2004-ben megjelent tankönyvcsaládjának jellemzésére idézünk szemelvényeket. Ezekből képet alkothat az olvasó a szerző nagyszabású tantárgy-pedagógiai koncepciójáról, mely a képességfejlesztés szolgálatában áll. Ehhez, diáknak-tanárnak egyaránt, minden segítséget igyekszik meg is adni (a tankönyvfejezetek mellé iktatott tanári segédkönyv, illetve a munkáltatás céljait szolgáló külön feladat- és szöveggyűjtemény, valamint a háttérismereteket egybegyűjtő s mintegy félezer színes képet tartalmazó művelődéstörténeti album formájában). (A tankönyvcsalád, melyért a szerző a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógus Kutatói Pályadíját kapta, a Péger Galériában vásárolható meg.)

2005-ben válogatott és új verseit *Kísértetek kora* címmel gyűjtötte egybe a költő. A 2006 áprilisában megrendezett paksi könyvbemutatón a kötetet Csűrös Miklós irodalomtörténész, kritikus mutatta be a paksiaknak. Csűrös Miklós méltatásából egy „szűkszavú”, de nemcsak helyi vonatkozásban jelentős költő portréja bontakozik ki. Ennek illusztrálására előbb a kritika egy részletét, majd a könyv néhány versét, végül pedig a kötetzáró költői önéletrajzot, a *Pályám emlékezetét* közöljük.

Suhai Pál, bár magát magányos utazóként, „télben rekedt gólyaként” aposztrofálja önéletrajzában, figyel a pályatársakra is. A *Paksi Tükör* legutóbbi számában olvashatták méltató sorait a két paksi pályatársról: Acsádi Rozáliáról és Bajtai Andrásról. De itt említendő a veszprémi Búzás Hubával folytatott levelezése is. E költői levelezésbe enged bepillantani a szemelvénygyűjtemény következő két írása: előbb egy Suhai-levél, mely a mindenkori divattal szemben a költő autonómiaigényét jelenti be, s ezt mintegy visszaigazolandó, Búzás Hubának a pályatárs verseit értelmező és értékelő sorai.

A gyermekverseket tartalmazó kötet, a *Gyermekrajzok*, valódi gyermekrajzokkal illusztrált kiadvány. A kisiskolásoknak – és megkockáztatom – felnőtteknek (is) szóló gyermekversek olvasásakor érezhető a Suhaira oly jellemző felfogás, mely a gyermekverseket, színvonalukban legalábbis, az egyetemes költészet részének tekinti. Az ő verseit hallgató vagy olvasó gyermek ugyanazt a költői teljességet, gazdagságot követelheti meg (s kapja), mint a felnőtt befogadó. S mindezen túl talán még valami mást is: de ez már a gyermekek – és a nekik író Suhai – titka.

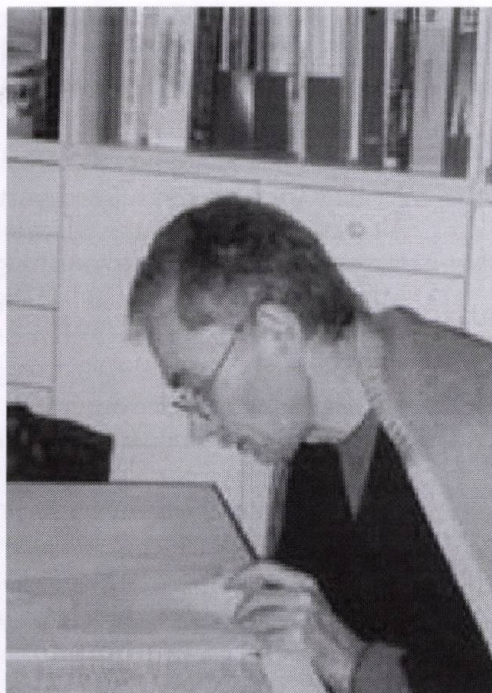
Összeállításunkat a költő gyermekverseiből vett bevezető vers zárja, előtte a kötetet a kiadó figyelmébe ajánló kritikus és irodalomtörténész, Tarján Tamás könyvismertetésének részlete.

Suhai Pál kötetei, tankönyvei megvásárolhatók Pakson, a Péger Galériában.

SZEMELVÉNYEK

Szakmai önéletrajz

1945. február 4-én a Győr–Moson–Sopron megyei Bezenyén születtem. Általános és középiskolai tanulmányaimat Pakson végeztem. 1968-ban az ELTE BTK magyar–történelem szakán (Eötvös-kollégistaként) kitüntetéses tanári diplomát szereztem. Ezt követően először a TIT Budapesti Szervezetében szervezőként dolgoztam, majd 1971-ben a 31. sz. Arany János Szakmunkásképző Intézetben helyezkedtem el. Innen a Széchenyi István Kereskedelmi Szakközépiskolába mentem, ahol 1986-tól 2005 nyaráig, nyugdíjba vonulásomig álltam munkaviszonyban. Fő szakterületem a magyar nyelv és irodalom volt, de emellett több éven át történelmet és kommunikációt, valamint néhány évig filozófiát és művészettörténetet is tanítottam. Több mint három évtizedet megszakítás nélkül töltöttem a tanári pályán, ebből mintegy negyed évszázadot tesz ki osztályfőnöki tevékenységem. A nevelői munkában az utóbbi mellett főleg iskolai ünnepségek rendezésével-lebonyolításával vettem részt.

1983 és 1987 között mellékállásban az Országos Pedagógiai Intézetben (OPI) dolgoztam: a szakmunkásképzők magyar tantárgyának gondozója voltam. Ez a munka felkeltette érdeklődésemet a tantárgy-pedagógia bizonyos kérdései, így a képességfejlesztésnek a műelemzés területén való felhasználása iránt. Ebből az érdeklődésből előbb az iskolarendszer egészének kérdéseit érintő helyzetelemzés, majd egy alternatív tantervi koncepció vázlata született, illetve egy több iskolára kiterjedő, az OPI által támogatott s általam vezetett tantárgyi kísérlet bontakozott ki.

Részben e kísérlet tapasztalatainak összefoglalásaként 1991–92-ben Soros-támogatással elkészítettem egy tanulmánykötetet, amellyel a képességfejlesztés metodikáját nemcsak megalapozni, de a régi magyar irodalom tárgyalásában felhasználni is igyekeztem. Időközben világirodalmi témákkal, képzőművészeti mellékletekkel és magyarázatokkal, illetve feladat- és szöveggyűjteménnyel is kiegészítettem e munkát, amely most már háromkötetes középiskolai tankönyvcsaládként is szolgálhatja a szövegértés képességének elmélyítését. (A kötetek, melyért az MTA Pedagógus Kutatói Pályadíjban részesített, a Holnap Kiadónál jelentek meg.)

A tanítási gyakorlattal szorosabban összefüggő tantárgy-pedagógiai és oktatáspolitikai kérdések mellett más tevékenységek is összekapcsoltak az irodalommal. A *Magyartanítás* című folyóiratnak a 80-as évek közepén szerkesztőbizottsági tagja voltam. Részt vettem a *Mikszáth kritikai kiadás 78. és 80.* kötetének sajtó alá rendezésében, verseim különféle irodalmi folyóiratokban (*Kortárs*, *Új Írás*, *Élet és Irodalom*, *Holmi*, *Liget*), valamint *A magunk kenyerén* című antológiában, illetve az *Akár az üldözött*, a *Porba írt sorok* és a *Kísértetek kora* című önálló köteteimben jelentek meg. Szépirodalmi munkásságomat a *Kortárs magyar írók kislexikona* (Magvető K., 1989), pedagógiai tevékenységemet a *Ki kicsoda a magyar oktatásban* című kiadvány (FISZ, 2005) is jegyzi.

Az egyetem elvégzése óta viszonylagos gyakorisággal publikálok. Ezek közül a legfontosabbakat az alábbiakban ismertetem:

- A magunk kenyerén (versantológia), Szépirodalmi K., 1971.
- Hierarchia vagy differenciálás?, Magyar Tudomány, 1983. 12.
- Akár az üldözött (versek), Magvető K., 1984.
- Tények és lehetőségek, Magyartanítás, 1984. 5.

- A szakmunkásképző intézetek anyanyelvoktatásának problémái..., Magyarartanítás, 1984. 6.
- Mikszáth Kálmán: Cikkek és karmolatok XXVIII., Akadémiai K., 1984.
- Források környékén (Bevezetés és Geoffroi de Saint Victor: Mária siralma című versének fordítása), Vigilia, 1985. 11.
- Mikszáth Kálmán: Cikkek és karmolatok XXX., Akadémiai K., 1987.
- Az élményen innen és túl, Magyarartanítás, 1988. 4.
- A megváltás kristályverse, Magyarartanítás, 1989. 4-6.
- Maecenast kell feltámasztani, Magyar Nemzet, 1989. június 9.
- Muszáj-Herkules, Pedagógusok Lapja, 1990. február 26.
- Porba írt sorok (versek), 1994.
- Emberközpontú oktatást, Heti Magyarország, 1994. február 25.
- Homályos foltok a közoktatásban, Magyarország, 1995. április 21.
- Ómagyar Mária-siralom. Művelődéstörténet és műértelmezés (In: Irodalomtanítás az ezredfordulón), Pauz K., 1998.
- Szerb Antal-émlékbeszéd, Irodalomismeret, 2001. 1-2.
- Tézisek és terápia, Élet és Irodalom, 2003. május 9.
- Irodalom, művészet az alteritás korában 1-3. (tankönyv, feladat- és szöveggyűjtemény, illetve művelődéstörténeti album a 9. évfolyam számára), Holnap K., 2004.
- „Elengedhetetlen, hogy változtassunk” (interjú), Liget, 2004. október
- Ha Isten köt fogadást, Liget, 2004. október
- Kísértetek kora (válogatott és új versek), Orpheusz K., 2005.
- Az alteritás kora az irodalomban (In: Irodalomtanítás a harmadik évezredben), Krónika Nova, 2006.

(Budapest, 2006. június 30.)

A tankönyv borítószövege

Suhai Pál tankönyvcsaládja a kezdetektől a felvilágosodásig terjedő egységes nagy időszakot, az alteritás korát vallatja. Műve az elmúlt évtized egyik legígéretesebb kísérlete a közoktatás körülményeiben, feltételeiben mutatkozó változások megválaszolására.

Törekvéseinek talán legszembetűnőbb jele taneszköz-együttesének a szokásosnál gazdagabb és változatosabb kialakítása – a mellékletekkel bővített irodalom tankönyvet külön kötetekbe rendezett művelődéstörténeti album, illetve feladat- és szöveggyűjtemény egészíti ki a tanórai munka új felfogását s egyúttal ennek eszközeit is kínálva. Mindez a tanári és tanulói felhasználást alapvetően megváltoztatja: aktívvá és dialogikussá teszi, így teremtve lehetőséget az önálló munkavégzésre, mindarra, ami személyes a befogadásban és értelmezésben.

A szerző szakít azzal a vitatható értékű pedagógiai elképzeléssel, amely a tanulók ismereteinek bővítését a tankönyvbe zsúfolt anyag pusztán mennyiségi növelésével látja elérhetőnek. Célkitűzéséből, a képességfejlesztés szándékából következően a tanulói aktivitásra helyezi a hangsúlyt, ennek érdekében alakítja át a tananyag-elrendezés szokásos logikáját is. Néhány fontos csomópontját ragadja meg az irodalomtörténetnek, egy-egy alkotáshoz hajol közel, benne s általa, művek, műfajok párbeszédében mutatja meg egy korszak teljességét. Ebből következően anyagelrendezése koncentrikus, nem a mennyiség, hanem a hangsúlyok mentén rendeződik, mondhatni funkcionálisan. S bár megoldásának működő, gondolati műveletek végzésére alkalmas tudás kialakítása a célja, e funkcionális körökbe szinte észrevétlenül hatalmas mennyiségű ismeretanyag is épül: történelem, műfaj történet, filológia, kritikátörténet, verstan, amely így nemhogy tehertétele volna a tananyagnak, hanem segítsége, s egyúttal

azonnal el is nyeri az értelmét, hogy miért szükségesek ezek az ismeretek az irodalom tanulmányozásához.

A feladat- és szöveggyűjtemény borítószovege

E feladat- és szöveggyűjtemény – Suhai Pál műve – a 9. évfolyam irodalom tanításához nyújt segítséget. Kötete az Irodalom, művészet az alteritás korában című tankönyvcsalád egyik tagja, s a kezdetektől a felvilágosodásig ívelő egységes nagy időszak irodalmi szövegeit gyűjti egybe a képességfejlesztő munkáltatás támogatására.

A könyv mindkét része ezt a célt szolgálja. Ennek érdekében készült a műértelmezések gondolatmenetét összefüggő feladatsorokban leképező, a meggyőzés modelljével dolgozó feladatgyűjtemény, s a tanulók elemző munkáját a szükséges szövegek összegyűjtésével elősegítő, a tárgyalt irodalomtörténeti korszak kontextusát is felvázoló szöveggyűjtemény.

Ráadásul e válogatás a saját lábán is megáll: amellett, hogy a tananyag feldolgozását a feladatmegoldáshoz szükséges háttér-információk közlésével önmagában is képes szolgálni, bármely kilencedikes irodalomtankönyv kiegészítője lehet a tanulók munkáltatásában. Pontosabban: ezek lehetnek kiegészítői e kötetnek – elvégre a művek és tanulók párbeszédében, az értelem megszületésében a tankönyvvel szemben mindig a szövegé, a szöveggyűjteményé az elsőbbség. Mellette egy tankönyv – bármily tökéletes legyen is – csak a bábá szerepére vállalkozhat.

Az album borítószovege

Suhai Pál művelődéstörténeti albuma a 9. évfolyam irodalom, illetve a 9–10. évfolyam történelemtantárgyához kínál szemléltető és háttéranyagot. Bár e kötet az Irodalom, művészet az alteritás korában című tankönyvcsalád részeként kerül forgalomba, s elsősorban ennek keretében ajánlható, valamennyi 9.-es irodalom, illetve 9-10.-es történelemtankönyv kiegészítője lehet.

A mintegy félezer képet tartalmazó album negyvenhét tematikusan elrendezett, bőségesen és szakszerűen kommentált fejezetből, továbbá forrásokat megadó jegyzetanyagból, név- és tárgymutatóból, valamint kislexikonból áll, s az alteritás korának, tehát a kezdetektől a felvilágosodásig tartó időszaknak az irodalom-, művészet- és kultúrtörténetét öleli föl.

Suhai Pál kötetépítő elképzelése a határozottan kirajzolt szellemi és történeti fővonalak mentén lehetséges szabad, asszociatív gondolkodást (tanítást és tanulást) teszi vonzóvá a könyv használója számára. Az utalásrendszer segítségével rengeteg variatív intellektuális lépés tehető ezen a művelődéstörténeti „sakktablán”, melynek egyes illusztrációi és szövegei kombinatorikus viszonyban állnak egymással. A komoly – de bizonyos mértékig mégis játékos – elsajátítást segíti a világos kifejezés, és nem nehezíti a teljesítménykényszer.

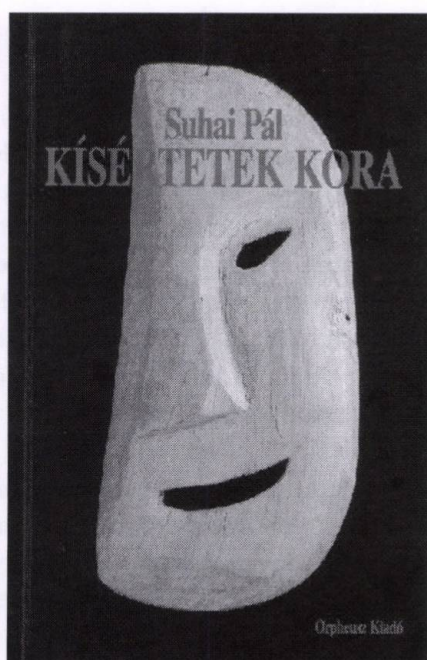
Csűrös Miklós: Suhai Pál költészetéről

(részlet)

Egy-egy leütött és a versen végigrezgő hang idézi föl a halott vagy élő pályatársakat, a lelki rokonság motívumát, az összekötő, netán elválasztó szálakat. A maszk félreecsúszásából keletkező kettős portré teszi emlékezetessé a *Vörösmarty Nyéken* korai telitalálatát. A Babitsnak szóló *Kései levél* egy elképzelt találkozás látománya köré szövi a családdal és a szülőfölddel kapcsolatos érintkező intimitások finom hálóját. A Vészi Endrét idéző *Üzenetben* különleges átkristályosodásnak lehetünk szemtanúi: egy önmagában jelentéktelen, közhelyszerű mondatot súlyossá, életre szólóan tanulságossá változtat a „tűnt idő”, és a versben kimondatlan halál távlatá, a megszólított távozásának visszavonhatatlan ténye. S még egy példa, a *Plafon és padló* című Tandori-parafrázis. Suhai változata ezúttal sem méltatlan a fölsvillantott „témához”: költői egyéniségét megőrizve, a világképek különbségét is érzékeltetve a maga módján játszik el halálkomolyan az alulról–felülről ellentétének relativitásával és paradoxonával.

* * *

A Suhai-vers hatásának fontos komponense az olyan beépített utalás, amely a versen kívüli valóság egy-egy elemét fölidézte bővíti a szöveg jelentésgazdagságát és kapcsolathálózatát. A történelem és az irodalom létmódját *Palimpszesztként* képzelem: „szöveg szöveg hátán”. Prózában írott vallomásaiban drámai és tragikus, egyszersmind reményt ígérő tüneményt fedez föl az egymásra írt, egymást fölülíró szövegek egyszerre létezésében: „Bármilyen véres is minden emberi történés, a nemzedékek kénytelenek párbeszédet folytatni egymással. Ember embernek felel.” Megfontoltak és sokatmondóak a dedikációi. Nem feltétlenül a kitüntetett paradigmák kanonikus alakjaihoz szólnak, inkább az emberi méretű saját világukhoz ragaszkodó, esetenként a „poeta minor” minősítést is vállaló típus képviselőihez. Hízogó helyezkedés vagy ízlésbeli csatlakozás helyett emberi gesztusok, az összetartozás vagy érintkezés tényleges élményei tükröződnek bennük (is).

Kísértetek kora

Meglassul olykor az idő futása,
 néma árkok alján vize megalvad,
 fáradtan, lustán mégis elindul,
 de a nyíratlan park homályán
 lándzsás vasakba botlik.
 Emitt békafej: éber álom
 a szunnyadó kútvdörben,
 elnémult esztendőök csöndje nyikordul,
 s a múltból galambraj billen az égre.
 Megtorlódik az idő, megreked árja
 egy-egy bozótban – árkok mélyén,
 drótozott kútvdörben vize megalvad.
 Benned is megsűrűsödik az emlék,
 lábad asztal alatt kalimpál,
 Mama terít, s a szibériai hóeséséből
 Papa is újra előlép.
 Tűnt arcok és nyarak kísértének,
 elfeledett, régi ízek a szádban,
 s föld alatti dobogás hangja füledben,
 s míg kezvedben az unt kaleidoszkóp
 a széthullott képeket újra kirakja,
 és látod a múltad, a változatlan hatalma
 bekerít, és most már ez nyargal
 rajtad át: a mozdulatlan.

Pályám emlékezete

Születésem története história és legenda egyszerre. A háború családi krónikája és személyes vízióm. Elképzelem vidékről felköltözött, pesti lakásukban éppen hogy megkapaszkodó, s onnan mindjárt ki is bombázott szüleimet, anyámat, a fiatalasszonyt, akit a vak előrelátás ekkor a paksi családi házba visszaküld, a nagycsalád oltalmába, s akit félelme innen is kerget tovább, s fut a közelgő front elől, egyenesen a bizonytalanba – míg én, valahol útban, a nyugati széleken megálljt nem parancsolok neki, és bezenyei jóemberek áldásos közreműködésével – egy kissé bizony megdöglőn – világra nem kívánkozom. Gondolom, a lángos csillag sem maradt el: a sztalinorgonák akkor szokásos tűzijátékával. Végül újabb menekülés, de most már hazafelé, Paksra, lovaskocsin, zabrálásokkal, kidöglő lovakkal. Nagyszüleim házában volt a szovjet csapatok postája, a nagy kavarodásban eleinte engem is valamiféle csomagnak hittek, és félretettek a többi közé – aztán mégiscsak öröm. És újabb szorongatások: beszolgáltatás, apám orosz fogságban, akkor még nem tudtuk: málenkij robot. (Eine kleine Zeitmusik.) Pár kis év, már az én életemben: első hat évem. Várakozások, aggódások, remények, s a nagy csalódás: apám megjövedele. Egy idegené. El kellett fogadnom. Belső emigráció. S felnövekedve, immár belülről a sürgető parancs megbékélésre, elfogadásra. Egy életem át. Haláláig és tovább.

Dédnagyapám jómódú borkereskedő volt, virilista, a század elején autó vitte a szekszárdi megyegyűlésre. Én már egészen más körülményeket tapasztaltam, de az egykori gazdagság, a polgári jólét még megmaradt a család tudatában – annál nehezebb volt megélni a szegénységet. Ráadásul nagyszüleim kuláklistára kerültek, és csak nehezen tudták teljesíteni a „beadást”. Az ötvenes évek közepén, amikor nagyszüleim meghaltak, maradék vagyonuk feloszlott anyám és öt testvére között, el kellett adni a családi házat, amelyben addig laktunk – kiköltöztünk a település szélére egy földes, szobakonyhás házba. Apám hazaérkezése után még egy évig rend-őri felügyelet alatt állt, addig nem hagyhatta el Paksot. Az év leteltével az akkori Sztálinvárosban kapott munkát. Eredetileg kárpi-tos volt, a fogságban kitanulta a lakatos szakmát, élete végéig annál maradt. Így lett osztályellen-ségből sztahanovista.

Sokszoros ellentmondások között nőtem fel tehát, ehhez még hozzájárult, hogy anyám katolikus, apám evangélikus volt. Ezekbe a kérdésekbe apám nem nagyon szólt bele, de úgy gondolta, anyám elkényeztetett a távollétében, és neki kell férfit nevelnie belőlem. Ez számos konfliktushoz vezetett. Ellentmondásos volt az iskola is, ahol rendes marxista nevelésben részesültünk, az első tanító nénim viszont már az anyámat is tanította, tehát nyilván nem azt gondolta, amit az ötvenes évek elején mondania kellett. Ez a sok különböző hatás mind ott kavargott bennem – talán ezek tették a gyermeket, ha igaz, gondolkodó emberré.

Egyik nagynéném Uzdon, egy Tolna megyei faluban volt tanítónő. (Petőfi négyökrös szekere innen indult, és ment Borjádra, a Sas-kúriába.) A nagynénémnél töltött vakációk emlékezetesek a számomra A „tanító néni” unokaöccseként kézzől kézre adtak a parasztnénikék, minden jóval ellát-tak. E nyaralások során megtapasztalhattam az igazi falusi életet. De az értelmiségi létformából is ízelítőt vehettem, ekkor még groteszk, bár kreatív módon: nagynéném írógépén pötyögtethettem a betűket. Itt került először kezembe Ady összes verseinek kötete is, valahogy ezzel is megperzselőd-tem.

Pakson végeztem a gimnáziumot, jó tanuló voltam, Pestre határozott elképzeléssel jöhöttem. A bölcsészkar magyar-történelem szakára iratkoztam. Az egyetem elvégzése után három évig a TIT-ben dolgoztam, majd egy épületgépészeti szakmunkásképzőben magyartanári állást vállaltam. A nyolcvanas évek elején kerültem át a Vas utcai kereskedelmi szakközépiskolába, ahol egykor Szerb Antal tanított. Ekkor még érezhető volt a két iskola közötti színvonalkülönbség. Mára ez a különbség, ha a mostani szakközépet az akkori szakmunkásképzővel hasonlítom össze, szinte el is olvadt –

nem egyszerűen az iskola helyi sajátosságai, hanem az egész társadalom értékrendjének megváltozása miatt.

A szakoktatásban való szerepvállalásommal egyenesen a „frontvonalra” kerültem, de ennek mégiscsak sokat köszönhetek, hiszen éppen a békaperspektíva itteni távlatával kerülhettem közel azokhoz a többnyire befelé megélt, de szinte folyamatos konfliktusokhoz, amelyeket teoretikus beállítottságom és az e tekintetben meglehetősen szűkös körülmények ütközése provokált, s amelyek, úgy tűnik, a felnőtt valóságismeretének és tűrő-képességének edzéséhez még szükségesnek bizonyultak. És még valami: e homályos zóna világosságára a magamfajtájúak közül kevesen pályáztak, így azután se tolakodnom, se hajbókolnom nem kellett az érvényesülésért. Itt a magam szerény és függő módján, azt hiszem, mégiscsak a magam ura lehettem. Végül is Németh László tanácsát követve megpróbáltam a gályapadon műhelyemet berendezni.

A történelmi események, mondhatom, komolyan befolyásolták az életemet és gondolkodásomat, és nem csak a szakma határain belül. Minden nemzedék úgy gondolhatja, vele kezdődik a világ: üres lapot kell beírnia. Ma már tudom, az előző nemzedékek teleírják a lapokat, ha az ember kezdeni akar valamit, kénytelen az elődök szövegeit felülírni, akár egy középkori palimpszeszten. A történelmet tehát efféle palimpszesztként képelem: szöveg szöveg hátán. A mai technika azonban lehetővé teszi ezek olvasását is. A történelem kegyetlensége, hogy az előbbi metaforával folytassam, nemcsak pesszimizmusra adhat okot, adhatja a reményt is – a szövegek véglegesen nem tűnnek el. A levakart betű átüt, „átvértzi a történelem szövetét”. Bármilyen véres is minden emberi történet, a nemzedékek kénytelenek párbeszédet folytatni egymással. Ember embernek felel.

Így képzelte irodalomtörténetében Babits is a költői hang vonulását. De régen – némi leegyszerűsítéssel szólva – a korok, korstílusok mintegy bevárták egymást, szép sorban haladtak egymás után; ma a legkülönbébb irányzatok versengenek egymással a klasszikus modernségtől a neoavantgárdon át egészen a posztmodernig. Ilyen viszonyok között az identitás, az irányzatok valamelyikével való önmeghatározás problémává válik, a babitsi „minden lemondás egy kis halál” értelmében minden választás lemondássá lesz. Mintha az irodalom legújabb kori változásai Borgesszel tartanának, s az idő elágazó ösvényeinek kertjében a fák hangja egyre erőteljesebben szólna: haladni, egyszerre, minden irányban. A költészet három hangjáról beszélő T. S. Eliot is hasonlókat mond. A meditatív vers, a drámai monológ és a drámai párbeszéd ideáltípusát szembeállítva is arra a következtetésre jut, hogy az igazi költészet polifon: a szerző mindenütt jelen van, és mindenütt rejtezik. Ma már – teszem hozzá – e bújócskajáték olyan kifinomult, hogy gyakran az álarcot rejtjük, arc és álarc helyet cserél.

A magam költészetéről félve nyilatkozom. Talán csak álarcokat faragok. Talán csak elrejtőzöm mögöttük, talán csak leteszem őket. Ilyen álarc lehetne a költöző madaré is. Ezek, köztudomásúlag, csapatban járnak. A rajból-rajtól ki- és lemaradók esélye jóformán semmi. Mégis mindig akadnak ilyenek: télben rekedt golyák. Pályámra emlékezve ezt a képet szívesen elvállalnám: ha felrepültem, magamban szálltam, a csapat konok alkati törvényei szerint, de (önmagammal is) többnyire szemben. Ez volt az ára – tűnődöm – a megmaradásnak? Az ismerős idegenség, e furcsa besorolhatatlanság? Mely mégis összeköt?

Suhai Pál levele Búzás Hubának

(részlet)

Nézzük meg először is azt a híres születést! „Poeta non fit, sed nascitur.” Számomra értelem e régi-régi latin közhelyben nem *még*, hanem *már* van. Értelmét *kapja*, s bármilyen meglepő is, attól, ami látszólag olyan távol áll tőle. A mai modern önámítástól. Egy olyan korban, amely egyéniséget ígér, de a mindenkori divattal szabványos egyenruhákba öltöztet. Egykönnyen lecserél, s még jó, ha second hand termékként, tucatárúként meghagy valahogy. Egy ilyen világban értelmet kap a külön hajlam. Ilyen viszonyok között át nem ugorható saját árnyékkal rendelkezni: luxus, éhség és kíváncsi. A születése. Ennek rangját persze nem osztály és kiváltság adja: csakis a személy maga. Újabkori igények nyomására, itt, Nyugaton, valami hasonló fogalmazódik tehát, mint amit Kelet tao, világtörvény, kozmikus tudattalan és ehhez hasonló címén már évezredek óta propagál.

Egy mai zen mester, D. T. Suzuki könyvében pl. ezt találom: „Az élet művésznél [...] nem kell kilépni önmagából.. Minden anyag, minden eszköz, minden hozzáértés vele van születése pillanatában, vagy talán már előbb is. [...] Felületes értelemben természeti ember, egyenesen a természetből lép ki, a modern civilizált ember agyonbonyolított ideológiája nélkül. De milyen gazdag a belső élete! Hiszen közvetlen összeköttetésben áll a nagy tudattalannal.” Amit Suzuki doktor „nagy tudattalan” néven aposztrofál, az Nálad, kedves Mesterem, nem más, mint a születésünkkel, génjeinkben adott s árnyékként át nem ugorható meghatározottság. Aki pedig erre építi életét és tevékenységét, az valamilyen értelemben művész: az Élet és a Szavak Művésze. Sok mással szemben ezt teszed Te (is), ennek az elméletét fejtegeted és kereszteled el nativizmusnak.

A születés persze, s ezt már én teszem hozzá, nem csak adottság. Feladat is. Követelmény-jellege van. Posztulátum, melynek kívánságait egy életen át teljesíteni kell. Nem a befejezett múlt eseménye: születés: ez az egész élet. És itt ismét idézhetek, ezúttal Erich Frommtól, aki a lelki egészségről szólván beszélt az anyaméh, az anyamell, az anyaföld által jelképezhető paradicsomi egység halálos vonzásáról, arról a veszélyről, amely az embert a beljűk veszés regresszív, néha agresszív, gyakran patológiás állapotába döntené. Az egészséges, a felnőtt embert a másik válasz jellemzi: a köldökzsinórt újra meg újra elvágva „megszületni *teljesen*, odáig fejleszteni az ember tudatosságát, értelmét, képességét a szeretetre, hogy felül tudjon emelkedni egocentrizmusán, és új összhangra leljen, új egységbe forrjon a világgal.” És itt, ne vedd hivalkodásnak, még magamra is mutathatnék, az *Európa elrablására*, de még inkább a *Kisdéd ballada* tanulságára.

(Budapest, 2006. 09. 18.)

Búzás Huba levele Suhai Pálnak

(részlet)

Befejezésül hadd mondok el – ne csak rólam essék szó – hogy gyönyörűségekből Te is részletets bőven Barátom. Hogy csak egyet-kettőt mondjak: Sok színes paksi kép c. versed számomra megfelfejthetetlen virtuozitással önti a nyelvi, különösen pedig a zenei szépségeket. Esetlegességeknek tűnő kiszámított szándékosságokat rejt, aztán tiszteri elolvasás után is nehéz rájönni, honnan e varázslat. Talán a játszói indulatmenetek, de nem, azt hiszem, az egész; összességében remekmű! Hasonlóképpen az Ez volt a ház c. vers is a magasba ragad természetes, közvetlen, csodálatos zengésével, ugyancsak játékosan komoly variációival. A Sorbanállásról már írtam; lenyűgözően ötletes, a befejezése felröpít: nagy poén! Megejtően szép, lélekbemarkoló vallomás az Új Teiresziasz is; elolvasása után érzi csak igazán az ember, hogy hosszú pszichológiai tanulmányokra semmi szükség, néhány szó e műalkotásból többet kifejez a lélek másképp kifejezhetetlen érzéseiből, mint tudálékos okoskodások napokon át, végelethetetlen fejtegetések sokasága. Igen, van jövője a lírának, a jó lírának, a tiédnek.

(Veszprém, 2006. október 23.)

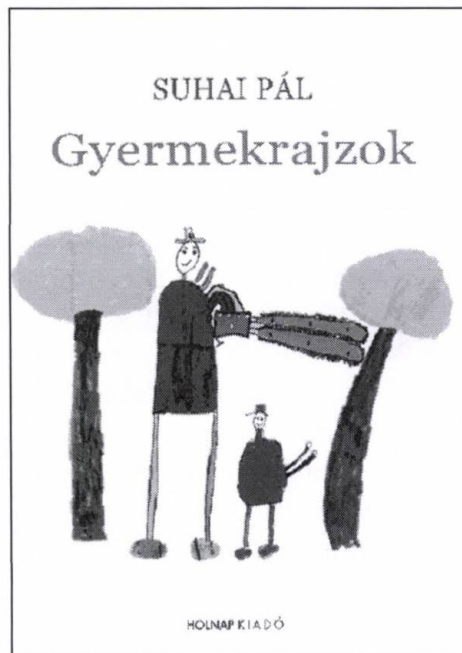
Ez volt a ház

Ez volt a ház, a kert, a tó:
nagy nyarak és esők tanúja,
a folyton megtelő és kiszáradó
gödör, kacsausztató,
amint az idők ritmusát tanulja.
Ez volt a ház, s ez volt a kert:
vadon, bujdosam sűrűjében,
mint utazó a babbal elkevert
csalán között, arcomba vert
a gaz, s nem tudtam, ez az éden.

Ez volt a kert, a tó, s a ház:
pincétől föl a padlásig
átjártuk minden rejtekét, zugát,
mint huzat sárgult koponyát,
ha egykedvűen ásít.

Ez volt a ház, s e legyalult, kimart
föld a talaj, dehogyan panaszlom,
e kusza, sok vonal kitarat,
bár szenvedett elég vihart
a vad, holdbéli táj, az arcom.

Ez volt a ház, ma romjait
csupán idült hiánya ássa,
de bennem ép, mert felnagyít,
közelhoz minden távolita veszteség
fordított optikája.

Tarján Tamás: Suhai Pál *Gyermekrajzok* című kötetéről

(részlet)

A gyermekversek az egyetemes költészet részét képezik. Az ún. felnőtt versektől jó esetben nem színvonalukban különböznek, sajátosságuk a versek képzetkörének, tematikájának, műfajiságának a gyermek lelkivilágához való közelítésében, a verszene, a hangzás fokozott kidolgozottságában áll. A kiváló magyar gyermekvers-irodalomnak már futó áttekintése is erről győzhet meg bennünket, elég, ha pl. csak a klasszikusok közül Tamkó Sirató Károly, Weöres Sándor, Zelk Zoltán vagy Devecseri Gábor nevét említjük.

A gyermekversek ugyanakkor a gyermeki lélek működésében és fejlődésében sajátos funkciót is betöltenek. Mérei Ferenc és V. Binét Ágnes kutatásai alapján (I. *Gyermeklélektan*, Gondolat K., 1975) ma már szinte közismert tény, hogy a gyermekkori átélést mindig mozgás kíséri vagy alapozza meg, az egyébként még érzelmekkel, indulatokkal, érzékletes képekkel átszőtt tudattartalmak itt elengedhetetlenül mozgássémákhoz kapcsolódnak. A gyermekvers esetében „elaborációs áttételsorról van szó”: a kisgyereket jellemző mozgásos feszültség a ritmus, a verszene feszültségeiként jelenítődik meg, és kapcsolódik a gyermek élményvilágához, sőt, vezetődik is le egyúttal. A mai mozgászegény, mediális világban a gyermekversek (sajátos esztétikai elrendezettségük folytán) éppen e testet-lelket megindító mozgalmasságuk révén kaphatnak kitüntetett helyet és szerepet a gyermeki psziché fejlődésében, fejlesztésében.

A költő a gyermekkor s a gyermekvers eme sajátosságainak láthatóan tudatában is van. Verseiben úgy törekszik a gyerekkori elemi megnyilvánulások tolmácsolására, hogy lehetőleg ezek sokfélesége, alakváltozatainak sokszínűsége, játéka és játékosága is kifejezésre juthasson. Mindkettőre, túl a felnőtt beleérző-képességén, a költészetét jellemző formakultúra képesíti. A versformáknak a kötetben megmutatkozó változatossága és gazdagsága, ez a magyar költészet hagyományaiiban egyáltalán nem példa nélküli jelenség a fenti törekvések jutalma, mely – legalábbis a mai gyermekvers-kínálatban – egyedi helyet biztosít a költőnek.

Két kicsi lurkó

Samunak és Lőrinek

Számtalan út vezet
át a világon,
számtalan ösvény,
s minden irányban,
ebbe a könyvbe azonban
nem visz több, csakis egy.

Nincs más útja e könyvnek,
mint a barátság:
szép, szelid érzés,
ámde a hámba
vadlovakat fog: húzzák
ők a nehéz szekeret.

Ennek a könyvnek
senkise lépheti
át küszöbét már,
csak ha barátja
nyitja az ajtót,
ezt a kemény fedelet.

Két kicsi lurkó,
lépj be nyugodtan e könyvbe:
ajtaja nyílik,
ablaka tárul
a sok szép képnek,
rejtélyes betűnek.

Lépj be e könyvbe, ne félj,
hadd jöjjön a hétfejű sárkány,
ám a homályos
zóna előtt, a határon,
két kicsi lurkó,
várj és add a kezed.

Testvérvárosok könyvtárosainak találkozója

Június 17–19 között rendezte meg – önkormányzati támogatással – a Pákolitz István Városi Könyvtár a testvérvárosok könyvtárosainak találkozóját.

A galántai, kézdivásárhelyi, szabadkai, zentai, viski könyvtár munkatársai bemutatták intézményüket, megismerkedtek a paksi városi könyvtár, a II. Rákóczi Ferenc Általános Iskolában levő fiókkönyvtár, valamint a művelődési központban működő könyvtár állományával, tevékenységével.

A vendégek előadásokat (A Könyvtári Intézet lehetőségei a testvérvárosok könyvtárainak támogatásában, A könyvtárak lehetőségei az EU-ban) hallgathattak meg, irodalmi esteken vettek részt, és ellátogattak Szekszárdra az Irodalom Házába, a kistérségi irodalmi emlékhelyeire, és az atomerőmű látogatóközpontjába is.

Az alábbi beszámoló a találkozón hangzott el.

Nagyon örülök, hogy meghívást kaptam, és hogy itt lehetek ezen a találkozón. Rövid beszámolómat Kárpátalja magyar nyelvű könyvellátásáról és a viski Kölcsey Ferenc Középiskola könyvtáráról tartanám.

Kárpátalja a Kárpát-medencének a régiója, melynek magyarságáról kevés információ jut el az anyaországba.

Kárpátalja többnemzetiségű vidék: ukrán, orosz, magyar, ruszin, román, szlovák a nagyobb nemzetiségi csoportok. Egymás nyelvének és kultúrájának megismerése és kölcsönös tisztelete a megbecsülés példája is lehetne. Mindenkinek szíve diktálja, hogy milyen iskolába írta gyermekét. Az azonban furcsa, hogy a család otthon magyarul beszél, de a gyerek alig olvas és ír magyarul. Ez azzal magyarázható, hogy a '70-es, '80-as években a magyar szülők jelentős része orosz vagy ukrán iskolába íratta gyermekét, mondván: a magyar nyelvvel itt úgysem megy semmire. Néhány év elteltével, a '90-es évek elejétől egyre inkább nőtt a magyar tannyelvű iskolák tanulójának létszáma. Ebben közrejátszott a politikai helyzet enyhülése is, és így a kárpátaljai magyarság kezébe vette sorsa jobbítását. 1989. február 26-án megalakult a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a KMKSZ. Sokirányú és szerteágazó tevékenysége mellett a magyar oktatási intézmények könyvtárainak működésében is gyökeres változásokat hozott. Lehetővé vált szervezett keretek között könyvek humanitárius segélyként való behozatala Magyarországról nagyobb tételekben. Olyan helyeken is könyvtári sejteket szervezett, ahol nem működött magyar oktatási intézmény.

A könyvtárosok számára is fordulatot hoztak ezek az évek, lehetőségük nyílt az addig rájuk erőszakolt munkamódszerek megváltoztatására. De a kellő feltételeket ehhez nem biztosították. A könyvtárainkban a magyar könyv és dokumentumállomány hiányos, elavult, elhasználódott. Sok könyvtár helyhiánnyal, fűtésproblémával, nem megfelelő polcrendszerrel, megoldhatatlan állományvédelemmel küszködik. Hiányzik a magyar nyelvű szaksajtó, nincs magyar nyelvű állománygyarapítás. Súlyos gondot jelentett és jelent, hogy nincs magyar nyelvű könyvtárosképzés Kárpátalján.

Ezen a helyzeten némiképp javított a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) megalakulása.

A szövetség kezdetben folytatta a magyarországi könyvgyűjtések szervezését, a határon való átszállítását és az iskolákba való eljuttatását. A könyvadományok segítségével jelentős mennyiségű szépirodalmi művel, tudományos könyvvel gazdagodtak a magyar oktatási intézmények könyvtárai.

Ukrajna gazdasági mélyrepülése folytán ez lett az egyetlen módja a nemzetiségi könyvtárak gyarapodásának.

A pedagógusszövetség keretein belül, 1994-ben megalakult a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa, melynek célja a felmerült problémák megoldása volt.

A legnagyobb gondot az jelentette, hogy az Ukrajnában érvényben lévő tantervek nagy mértékben eltérnek a magyarországi tantervektől. Ezért a Magyarországról érkezett tankönyveket, az iskolák nem tudták felhasználni.

2002. február 16-án Kárpátalján szakmai konferenciát tartottak a magyar könyvtárosok részére, melynek eredményeképpen létrehozták a Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárosok Információs Egyesületét. Ez a szervezet az oktatási intézmények, könyvtárosait egyesíti. Célja az iskolai könyvtárak egymás közötti kapcsolatának kiépítése, a könyvtárosok továbbképzése, a könyvtári munka korszerűsítése.

A kárpátaljai magyar iskolák könyvtárainak segítésére a pedagógusszövetség 4 regionális könyvtárat hozott létre, ahol a kollégák beszerezhetik a hiányzó könyveket. Ilyen könyvtár működik Csapon, Munkácson, Nagyszőlősen és Aknaszlatinán. A könyvállomány gyarapítása főképpen mégis az anyaországtól függ.

Nagyban segítette az iskolai könyvtárak és a pedagógusszövetség munkáját a Magyar Köztársaság Oktatási Minisztériuma, az Illyés Közalapítvány, a Kölcsey Alapítvány, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Apáczai Alapítvány, az Országos Széchenyi Könyvtár, a Nemzeti Tankönyvkiadó, a Duna Televízió és a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár.

Most szeretnék rátérni Visk könyvtárának kialakulásának történetére.

Visken az 1860-as években létrejött egy olvasókör, melynek tagjai különféle folyóiratokat jártattak, könyveket gyűjtöttek. Ezeket a könyveket az olvasni vágyók hazavihették, kölcsönözhatték, olvashatták. Úgy tervezték, hogy létrehoznak egy kaszinót, ahol majd megbeszélnek az elolvasott könyveket. Sajnos az első világháború közbeszólt.

A cseh időkben, a Felvidéki Magyar Kiadó könyvei és újságjai gyarapították ezt a könyvtárat.

A 30-as évek végétől az Erdélyi Szépműves Céh kiadványaival és a népi írók műveivel bővítették a könyvállományt, ami már városi könyvtárrá fejlődött. Igen népszerű volt Sinka István „A fekete bojtár vallomásai” című műve. Kedvelték Németh László, Veres Péter, Darvas József műveit.

Ennek a városi könyvtárnak egy részét örökölte az 1945-ben induló 7 osztályos magyar általános iskola. Az 50-es évek végétől állami költségvetésből vásároltak magyar nyelvű könyveket, amelyet 1989-ben megszüntettek. A 90-es évektől szépirodalmi könyveket adományként kap az iskolánk. Könyveket kaptunk Felsőzsolcáról, Mezőberényből, Fehérgyarmatról, Budapestről, Paksról. Itt szeretnék köszönetet mondani Paks város önkormányzatának, illetve a városi könyvtárnak azért a jelentős könyvcsomagért, amit az iskolánk fennállásának 450. évfordulója alkalmából hoztak.

Jelenleg könyvtárunk könyvállománya 9479 könyvből áll, ebből szépirodalmi 2600, tankönyv 6879. Ezzel a könyvállománnyal dolgozunk, ezt szeretnénk bővíteni és fejleszteni. Ezért sokat jelent számunkra egy-egy baráti találkozón való részvétel, ahol megismerkedhetünk magyarországi és más könyvtárakkal. Sok újat, érdekeset tanulunk az itteni kollégáktól, amit aztán otthon is hasznosítani tudunk a munkánk során.

Válogatás

Tumpek Mihály fényképészmaster műhelyéből

Fajsz 1928

1929

Polgáriskola 1929

Korcsolyázás a Dunán 1935

Karácsony 1936

1949

1951

1955

1958

Paksi Tükör

tartalom

- 1 Dr. Wieser Györgyi: Hegyend s bonyhánd járogatok
vala
- 8 Dr. Vértes László: Jámbor Pál művész* ismeret-
ségeiről
- 11 Dr. Vértes László: Madarász József és Paks
kapcsolata
- 16 Lovásziné Anna: Megyei művészek a Könyvtár
Galériában
- 20 Serdültné Benke Éva: Rekviem egy temetőért
- 25 Lovásziné Anna: Összefogás a vasútállomás
egykori festményeiért
- 28 Lovásziné Anna: Új paksi verseskötet
- 29 Hegedüs János: Utószó Dunakömlőd
monográfiájához
- 31 Dr. Vértes László: Jámbor Pál levele 1844-ből
- 34 Zimányi Árpád: Szép szónak nem szegik szárnya
- 36 Tell Edit: Suhai Pál
- 48 Górné Vancsák Mónika: Testvérvárosok
könyvtárosainak találkozója
- 50 Válogatás Tumpek Mihály fényképész-mester
műhelyéből

PAKSI TÜKÖR

Irodalmi-művészeti és helytörténeti szemle

XIV. évfolyam, 2. szám, 2007 augusztusa

Szerkeszti a szerkesztőbizottság

Felelős szerkesztő: Beregnyei Miklós

Rovatszerkesztők: Lovásziné Anna, Tell Edit, Györffy József
és Szabó Péter

Korrektor: LukácsinéPatyi Orsolya

Tördelés: Törökné G. Judit

Kiadja: a Jámbor Pál Társaság

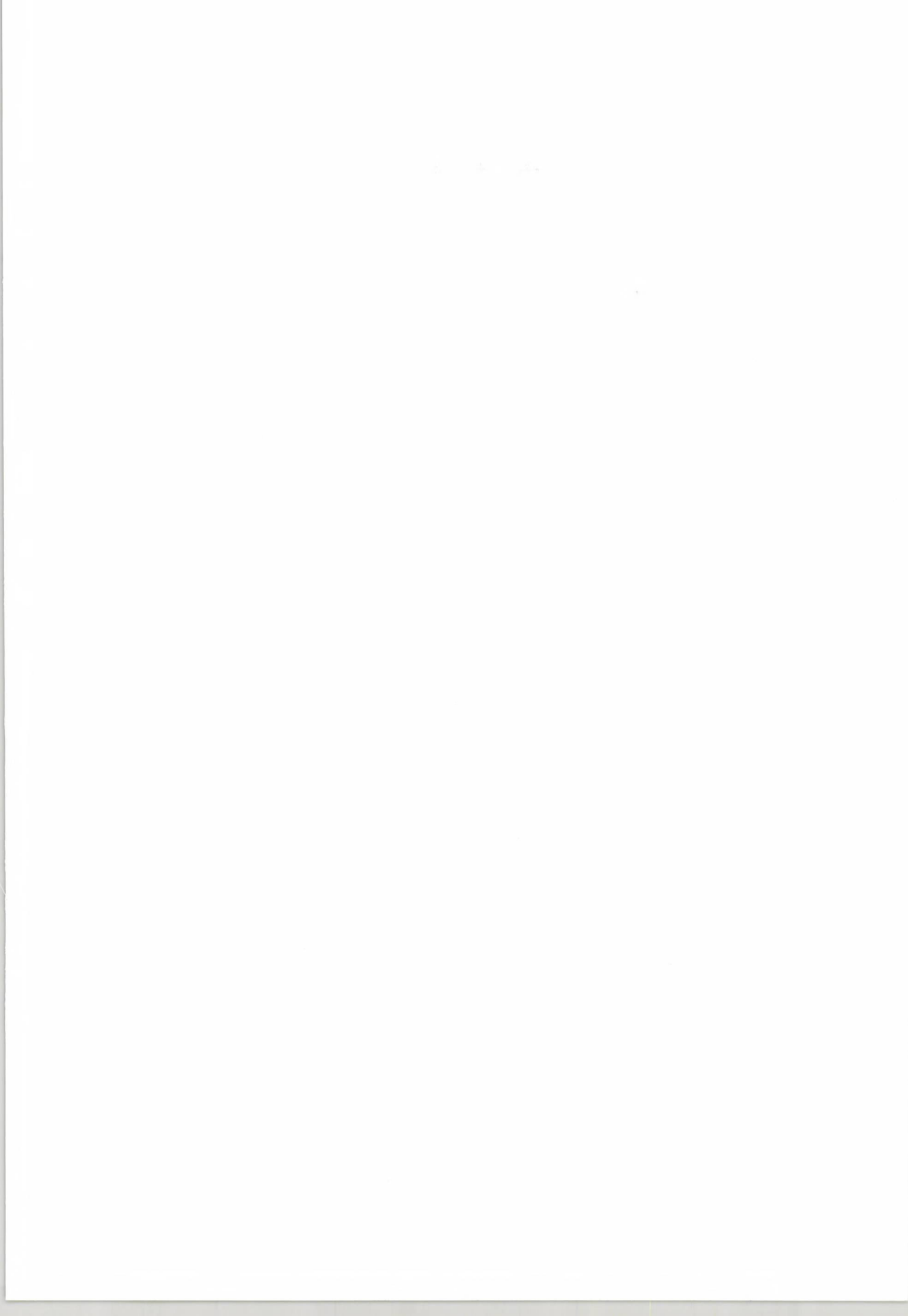
Felelős kiadó: a JPT elnöke

Készült: PA Zrt. Nyomda 2007/960 . sz.

Felelős vezető: Slonczki István

A szerkesztőség címe: Paks, Városi Könyvtár, Villany u. 1.

HU-ISSN: 1218-2109

Üdvözet Paksról

